

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЮСИП – ЯКИМОВИЧ Ю.В.

**СУЧАСНА ЧЕСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА.
ВСТУП ДО ФОНЕТИКИ ТА ОРФОГРАФІЇ**

УЖГОРОД – 2022

ЗМІСТ

Основи чеської фонетики та вимови. Чеський алфавіт.....	4
Нарядкові знаки.....	5
Система голосних.....	8
Смислорозрізнявальна роль довгих і коротких голосних.....	9
Дифтонги.....	11
Наголос.....	11
Система приголосних.....	22
Тверді та м'які приголосні.....	22
Вимова губних приголосних перед ě.....	23
Приголосний [j].....	23
Приголосний [l].....	24
Приголосні [š], [ž], [č].....	24
Складотворчі [r], [l], [m].....	25
Система приголосних. Деякі особливості чеської вимови.....	37
Приголосний [ř].....	37
Приголосний [h].....	38
Глухі і дзвінкі приголосні. Асиміляція.....	38
Вимова груп приголосних.....	40
Вимова прийменників.....	41
Придих (ráz).....	41
Чергування звуків. Чергування голосних.....	46
Чергування приголосних і груп приголосних.....	47
Vyjmenovaná slova.....	48
Основи чеського правопису.....	50
Принципи чеського правопису.....	50
Вживання великої літери.....	51
Вимова і правопис запозичених слів.....	52
Pravopis velkých a malých písmen.....	54
Testy. Pravopis.....	62
Doporučená literatura.....	74

Навчально-методичний посібник "Сучасна чеська літературна мова. Вступ до фонетики та орфографії". Ужгород, 2022. 75 с. для студентів освітньої програми бакалавр галузі знань 03 «Гуманітарні науки» спеціальності 035 «Філологія» спеціалізації 035.038. «Слов'янські мови та літератури (переклад включно) перша - чеська, а також для студентів спеціальності 035 «Філологія», зокрема курсів "Сучасна західноєвропейська мова (чеська)" та "Сучасна західнослов'янська мова (чеська)", які викладаються на інших спеціалізаціях.

У навчально-методичному посібнику "Сучасна чеська літературна мова. Вступ до фонетики та орфографії" викладені основи чеської фонетики, графіки, літературної вимови, основи чеського правопису. Посібник містить фонетичні та правописні коментарі, різноманітні вправи, понад 50 тестових завдань з правопису, список рекомендованої літератури.

Рецензенти: к.філол.н., доц. Петріца Н. М.
к.філол.н., доц. Буднікова Л.Т.

Рекомендовано Вченою радою філологічного факультету
(протокол № 8 від 21 лютого 2022 року)

ОСНОВИ ЧЕСЬКОЇ ФОНЕТИКИ ТА ВИМОВИ

1. Чеський алфавіт. Особливості графіки

2. Надрядкові знаки

3. Система голосних. Дифтонги

4. Наголос

1. Чеський алфавіт (Česká abeceda). Особливості графіки

АБЕЦЕДА

A	a	<i>A</i>	<i>a</i>	Ň	ň	<i>Ň</i>	<i>ň</i>
B	b	<i>B</i>	<i>b</i>	O	o	<i>O</i>	<i>o</i>
C	c	<i>C</i>	<i>c</i>	P	p	<i>P</i>	<i>p</i>
Č	č	<i>Č</i>	<i>č</i>	Q	q	<i>Q</i>	<i>q</i>
D	d	<i>D</i>	<i>d</i>	R	r	<i>R</i>	<i>r</i>
Ď	ď	<i>Ď</i>	<i>ď</i>	Ř	ř	<i>Ř</i>	<i>ř</i>
E	e	<i>E</i>	<i>e</i>	S	s	<i>S</i>	<i>s</i>
F	f	<i>F</i>	<i>f</i>	Š	š	<i>Š</i>	<i>š</i>
G	g	<i>G</i>	<i>g</i>	T	t	<i>T</i>	<i>t</i>
H	h	<i>H</i>	<i>h</i>	Ť	ť	<i>Ť</i>	<i>ť</i>
Ch	ch	<i>Ch</i>	<i>ch</i>	U	u	<i>U</i>	<i>u</i>
I	i	<i>I</i>	<i>i</i>	V	v	<i>V</i>	<i>v</i>
J	j	<i>J</i>	<i>j</i>	W	w	<i>W</i>	<i>w</i>
K	k	<i>K</i>	<i>k</i>	X	x	<i>X</i>	<i>x</i>
L	l	<i>L</i>	<i>l</i>	Y	y	<i>Y</i>	<i>y</i>
M	m	<i>M</i>	<i>m</i>	Z	z	<i>Z</i>	<i>z</i>
N	n	<i>N</i>	<i>n</i>	Ž	ž	<i>Ž</i>	<i>ž</i>

Česká abeceda. Назви букв

A a	Á á <i>krátké a,</i> <i>dlouhé a</i>	O o Ó ó <i>krátké o,</i> <i>dlouhé o</i>
B b	<i>bé</i>	P p <i>pé</i>
C c	<i>cé</i>	Q q <i>kvé</i>
Č č	<i>čé</i>	R r <i>er</i>
D d	<i>dé</i>	Ř ř <i>eř</i>
Ď ě	<i>dě</i>	S s <i>es</i>
E e	É é <i>krátké e,</i> <i>dlouhé e</i>	Š š <i>eš</i>
F f	<i>ef</i>	T t <i>té</i>
G g	<i>gé</i>	Ť ť <i>tě</i>
H h	<i>há</i>	U u Ú ú <i>kratke u, dlouhé u</i>
Ch	<i>chá</i>	V v <i>vé</i>
ch		
I i	Í í <i>krátké i,</i> <i>dlouhé i</i>	W w <i>dvojíte vé</i>
J j	<i>je</i>	X x <i>iks</i>
K k	<i>ká</i>	Y y Ý ý <i>krátké tvrdé i,</i> <i>dlouhé tvrdé i</i>
L l	<i>el</i>	Z z <i>zet</i>
M m	<i>em</i>	Ž ž <i>žet</i>
N n	<i>en</i>	
Ň ň	<i>eň</i>	

Як і інших західнослов'янських мова[х], в основі чеської графіки лежить латинський алфавіт.

У чеському алфавіті 42 літери, з яких 26 простих, 15 з особливими знаками – діакритикою – і одна літера, що складається з двох: **ch**.

Літери **x, w, q, ó** вживаються лише за написанні запозичених слів.

2. Надрядкові знаки

Більшість літер із надрядковими (діакритичними) знаками ввів в алфавіт на початку XV століття Ян Гус.

Для позначення деяких чеських звуків у чеській графіці використовуються такі надрядкові (діакритичні) знаки:

ˇ **háček**,

' **čárka (délka)**,

° **kroužek**.

Знак ˇ (**háček**) вживається для позначення шиплячих приголосних:

C c - Č č,
S s - Š š,
Z z - Ž ž,

- власне чеського **Ř ř**;

- для позначення м'якості

D d - Ď ě'
T t - Ť ť'
N n - Ň ň

великих **Ň, Ť, Ď** і м'якості малого **ň** перед голосними **a, o, u** в кінці слова.

Для позначення м'якості малих літер **t** і **d** наприкінці слова і перед голосними **a, o, u** використовується знак ' : *t'ukat, d'abel, d'obat, zed'*.

Знак ˇ (**háček**) над буквою **e** (**ě**) вказує на м'якість попередніх приголосних:

dě [d'e]: *dělo, děti*;

tě [t'e]: *tělo, těsto*;

ně [n'e]: *němý, něco*;

а також на йотацію губних приголосних:

bě [bje]: *běhat, oběd*;

pě [pje]: *pět, zpěv*;

vě [vje]: *věk, vědět*;

fě [fje]: *fěrtoch*;

Після **m** буква **ě** вимвляється [mn'e]: *město* [mn'esto], *mě*[mn'e], *země*.

Знак ' (**čárka**) служить для позначення довготи голосних: : **á, ó, ú, é, í, ý.**

Знак ° (**kroužek**) вживається для позначення довгого **ů** [ū] (*ů kroužkované*).

Чеський правопис базується на кількох принципах:

- фонетичному - звуки, що вимовляються, точно відтворюються: *večer, voda, dráha, sloužit, krásna.*

- морфологічному - в чеській орфографії зберігається написання дзвінких приголосних там, де замість них вимовляються глухі приголосні, і навпаки, а також написання груп приголосних, які у вимові зливаються в один звук:

dub [dup],

vůz [vūs],

svatba [svadba],

dětsky [d'eckī].

- за традиційним принципом правопису використовуються літери для позначення довгого [ū] : **ú** и **ů**, що позначали раніше різні за своїм походженням звуки.

Літера **ú** пишеться на початку слова і після прийменників:

úkol,

neúroda,

únava;

буква **ů** - в середині і наприкінці слова:

dům, vůz, domů, dolů.

Звук [i] також за традиційним принципом передається двома літерами: **i, y**, а [ī] - **í, ý**, раніше цим двом букв відповідали різні звуки.

bil бив і *byl* був,

bít бити і *být* бути.

У сучасній чеській мові після **h, k, ch, r** завжди пишеться **y, ý**:

h: *hymna, drahý,*

k: *velký,*

ch: chyba, suchý, hluchý,

r: ryba.

Після **j, ž, č, š, ř, c** пишеться тільки **i, í**:

j: jídlo,

ž: žít,

č: čisto,

š: šít,

ř: říkat,

Після приголосних **n, t, d, m, p, v, f, b, s, z, l** ("правописно подвійних")

можливе написання як *i, í*, так і *y, ý*: *nyní, ty, ti, dým, divat se*.

3. Система голосних

У звуковій системі чеської літературної мови є п'ять голосних звуків, які можуть бути короткими та довгими:

короткі: *[a], [o], [u], [e], [i]*,

довгі: *[ā], [ō], [ū], [ē], [ī]*.

Короткі	<i>a</i>	<i>o</i>	<i>u</i>	<i>e</i>	<i>i</i>	<i>y</i>
Довгі	<i>á</i>	<i>ó</i>	<i>ú</i> <i>ů</i>	<i>é</i>	<i>í</i>	<i>ý</i>

Короткі голосні чеської мови за своєю артикуляцією близькі до відповідних голосних української мови. Довгі голосні відрізняються від відповідних коротких тривалістю.

Довгота голосного не пов'язана з наголосом і не збігається з ним. Незалежно від темпу мовлення тривалість коротких голосних удвічі менша, ніж тривалість довгих голосних.

4. Смыслоразличительная роль долгих и коротких гласных

На відміну від української мови, де відмінності за довготою і короткістю (під наголосом і в ненаголошеному складі) не відіграють смыслоразличительную роль, в чеській мові довгі і короткі гласні виконують смыслоразличительную функцію. Довгота і короткість тих же гласних може служити для розрізнення:

1) лексичних значень слів:

pas паспорт - *pás* пояс; зона,

car цар – *cár* клаптик,

dráha дорога - *drahá* дорога,

ruda руда – *rudá* червона;

zkratka скорочення – *zkrátka* коротко;

2) граматичних значень слів (різних форм одного й того ж слова):

studuji я навчаюсь - *studují* вони навчаються,

piji я п'ю - *pijí* вони п'ють,

pracuji я працюю - *pracují* вони працюють.

Короткі гласні *a, o, u*

Короткі гласні чеської мови близькі до відповідних гласних української мови, хоча чеський гласний [o] у зіставленні з українським менш лабіалізований і більш відкритий.

Довгі гласні

Особливістю звукової системи чеської мови є наявність у ній коротких та довгих гласних. Довгі гласні відрізняються від відповідних коротких більшою тривалістю (вони тягнуться приблизно вдвічі довше за короткі) і більш закритим характером артикуляції.

Довгі гласні в чеській мові близькі до наголошених гласних української мови *мама, ваза*, але тягнуться трохи довше.

Довгі голосні можуть бути як під наголосом, так і в ненаголошених складах: *zdráva, zastávka, krásná*.

Для позначення довгих голосних [ā], [ō], [ē], [ī] (див.вище) використовується значок ' (*čárka*): *dáma, móda, mléko, žít*.

Довгий голосний [ā] (графічно *á*) у зіставленні із відповідним коротким голосним [a] є звуком більш широким, відкритим і більш низьким: *rán, váza, ruská*.

Довгий голосний [ō] (графічно *ó*); вживається тільки в запозичених словах: *móda, próza, tón*.

Довгий голосний [ū] відрізняється від короткого [u] і тривалістю, і більшою лабіалізацією - губи при вимові [ū] більш округлені, ніж при [u].

Довгий звук [ū] має двояку графічну передачу: *ú* и *ů* (*ů kroužkované*).

Буква *ú* пишеться на початку слів, після префіксів, а також у середині слів у деяких запозичених словах *ústa, útok, únava, neúroda, múza, túra, skútr*, а також у чеському слові *ocín*.

Буква *ů* (*ů kroužkované*). – у середині і наприкінці слів: *dům, vůz, svůj, domů, nuž, stůl, studentům*.

Голосні [e], [ē] и [i], [ī]

Короткий голосний [e] за артикуляцією близький до українського [e]: він вимовляється приблизно як українське [e] у словах *тепн, це*.

Короткий звук [e] графічно передається двома літерами *e* и *ě*.

Літера *ě* не означає особливого звуку. У поєднанні *ně, tě, dě* вказує на м'якість попередніх приголосних: *tělo [t'elo], dělo [d'elo], pět [pjet]*.

Літера *e* - вказує на твердість попередніх приголосних: *pes, dnes, med, den, ten, sen*.

Довгий звук [ē] (графічно *é*) тягнеться майже вдвічі довше, ніж [e]. За вимовою близький до українського наголошеного [e], є більш відкритим і

широким звуком, зустрічається лише між твердими або після твердих приголосних: *nést, vést, mladého, krásné, chutné, staré, mé, tvé, své*.

Короткий голосний [i] у чеській мові звук більш широкий і відкритий, ніж українське [i].

Довгий звук [ī] (графічно *í*) - звук більш закритий, ніж [i], і за своїм звучанням ближчий до українського наголошеного [i].

Короткий [i] і *довгий [ī]* мають двояку графічну передачу: *i, y* та *í, ý*. Приголосні *p, b, f, v, m, l, s, z* (крім *n, t, d*) перед [i] та [ī], незалежно від графічної передачі останніх, - тверді та вимовляються абсолютно однаково як перед *i, í*, так і перед *y, ý*:

tu ми - *mi* мені

mýt мити - *mít* мати

být бути - *bít* бити.

5. Дифтонги

Крім довгих і коротких голосних, до системи голосних чеської мови належать дифтонги *[ou], [au], [eu]*. Вони утворюються поєднанням голосних з нескладовим *[u]*. У словах слов'янського походження і особливо у чеських словах зустрічається дифтонг *[ou]*:

mouka, kout, trouba, moucha, soused;

у запозичених словах, а також у звуконаслідуваннях

зустрічаються дифтонги *[au], [eu]*:

[au]: Austrálie, auto, autor, mňau;

[eu]: eukalypt, feudalismus, neurolog.

6. Наголос (přízvuk)

У чеській мові наголос (**přízvuk**) постійний. Падає на перший чи початковий склад. Наголос динамічний (силовий або експіраторний). Носієм наголосу є склад. Такий склад називається наголошеним.

Якщо перед словом є односкладовий прийменник, наголос переходить на прийменник, таке поєднання вимовляється як єдине ціле:
do školy [doškoly], na fakultě [nafakultě], do města [doměsta] na zemi [nazemi],
na koncert [nakoncert], se sestrou [sesestrou], za rohem [zarohe], na stole
[nastole], před domem [předdomem].

KOMENTÁŘE A CVIČENÍ

I. Vokaly

I.1. Vokaly a, á

Vokály *a*, *á*, jako např. Ve slovech *pas* – *pás*, *rada* – *ráda*, se navzájem liší pouze svou délkou. Je třeba dbát na to, aby výslovnost dlouhého *á* nebyla ani příliš zadní – nikoli [vɑ:š], ale [va:š] – ani příliš přední – nikoli [vɑ:š], [va:š]. Krátké *a* musí být vyslovováno plně i v zavřené slabice a na konci slova: nikoli [kovət] ale [kovat], nikoli [u:navə], ale [u:nava]. A po nosových souhláskách nesmí být nasalizováno: nikoli [mã:m], [mã:ma], ale [ma:m], [ma:ma].

Příklady krátkého *a*: *pase, mapa, tady, dotaz, rada, dcera, šaty, avšak,*

jako, zajat, kalí, lákat, hadi, noha, pořad.

Byla sama doma.

Příklady dlouhého *á*: *báseň, hrubá, tábor, nedá, ráno, některá, ráda,*

žák, věšák, jáma, voják, kámen, puká, chápe,

píchá, pořád, běhá.

Jsi krásně opálená. Sám má jiný plán.

Krátké a dlouhé *a* vedle sebe: *Podlaha byla celá nalakovaná.*

Účast na přednáškách se nezaznamenávala.

Mám málo času. Postará se o nápravu.

I.2. Vokály e, é

Vokály **e**, **é**, jako např. Ve slovech *pero* – *péro*, *peče* – *péče*, se liší v zásadě jen svou délkou. Rozdíl v zavřenosti je relativně malý. Nikoli [pɛro] a

[pɛ : ro], ale [pero] a [pe : ro], nikoli [holɛ] a [holɛ:] , ale [hole] a [hole:] .

E v nepřízvučných slabikách se nikdy neredukuje: nikoli [ma:tɚ] ale [ma:te], nikoli [koupɚ sɚ] ale [koupe se], nikoli [ponɛsɛmɚ] ale [poneseme]. Je třeba též dbát na to, aby výslovnost nebyla příliš otevřená nebo příliš zavřená: nikoli [pasɛ] nebo [pasɛ], ale [pase]; nikoli [malɛ:] nebo [malɛ:] ale [male:].

Příklady krátkého **e**: *bere, tebe, teta, pátek, pozve, seno, pásek, šedý, duše, cena, ruce, ledy, výlet, kupole, tělo, kotě, řepa, moře, herec, nehet. Odpoledne sem už nepojedeme. Nechceme odjet bez tebe.*

Příklady dlouhého **é**: *péče, tupé, méně, vědomé, také, vysoké, suché, této, pánové, lépe, pomalé, některé, sérum, buldozér, céva, tuhé.*

Krátké a dlouhé **e** vedle sebe: *Nebudeme v Praze celé léto. Mé sousedce se nevede lépe. Dejte mi teplé mléko a dvě žemle.*

I.3. Vokály i, í

Vokály **i**, **í**, jako např. ve slovech *vozy* – *vozí*, *nosy* – *nosí*, se liší především svou délkou; rozdíl v zavřenosti je však u této dvojice výraznější, než u ostatních českých samohlásek. Porovnejte otevřenější krátké *i* se zavřenějším dlouhým *í*: *lyže* – *líže*, *vila* – *víla*, *vlaky* – *jaký*. Přitom se v ničem neliší výslovnost *i* psaného "jota" a *i* psaného "ypsilon": *visí* stejně jako *vysít*, *vívát* stejně jako *výtah*, *malý pták* jako *malí ptáci*, *muži šli* jako *ženy šly*. Při výslovnosti krátkého **i** je třeba dbát na to, aby nebylo příliš otevřené, nikoli [zubɨ] ale [zubi], nebo příliš zavřené, nikoli [botɨ] ale [boti]; nikoli [vlakɨ] nebo [vlakɨ], ale [vlaki].

Dlouhé **í** nesmí být příliš otevřené, nikoli [vi:m] ale [vi:m], nikoli [chudɨ:] ale [chudi:], a nesmí být diftongisováno, nikoli [mali:ɚ] ale [mali:], nikoli [li:ɚže] ale

[li:že], dlouhé *í* nesmí být také kráceno, nikoli [to vim] ale [ti vi:m], nikoli [musɨm] ale [musi:m].

Příklady krátkého *i*: *byla, vina, pobyt, nádoby, kyne, máky, chyba, výdechy, seli, žili, city, pocit, oči, točit, živá, úžit, tito, děti, chodit, řidič, vařit, nohy.*

Příklady dlouhého *í*: *píle, lepí, bída, loví, veliký, suchý, týden, kulatý, šedý, líže, veselí, rýma, cíp, kočí, šíp, leží, mají, letí, dílo, paní, řízek, drahý, výborný sýr, vlídný smích. Vrací se příští týden. Líbí se mi bílý sníh.*

Krátké a dlouhé *i* vedle sebe: *Vylil sis kávu na bílý límeček. Na blízkém vršku lyžovali malí chlapci. Tady by se mi líbilo. Velmi si pospíšili s odpovědí.*

I.4. Vokály *o, ó*

Vokály *o, ó*, jako např. ve slovech *pole – pól, model – móda*, se liší především svou délkou. Rozdíl v zavřenosti je nepatrný. Nikoli [pole] a [po:l], ale [pole], a [po:l]. Výslovnost krátkého *o* nesmí být příliš otevřená, nokoli [nebo] ale [nebo], ani příliš zavřená, nikoli [nəbo] ale [nebo]; nikoli [vlevo] ani [vlevo], ale [vlevo]; nikoli [maso] ani [maso], ale [maso]. *O* musí být plně vyslovováno i v zavřené slabice a na konci slova: nokoli [u:vət] ale [u:vot], nikoli [u:tək] ale [u:tok], nikoli [dalekə] ale [daleko]. Dlouhé *ó* je hláska v češtině mnohem méně frekventovaná než krátké *o* a objevuje se především ve slovech cizího původu. I zde je třeba dodržovat správnou kvalitu vokálu. Nikoli [mo:da] ale [MQ:DA]; nikoli [TQ:N] ale [to:n].

Další příklady dlouhého *ó*: *bóje, hausbót, kvóta, dóza, celulóza, citrón, demižón.*

Další příklady krátkého *o*: *pole, tábor, moli, nemoc, kolem, úkol, sucho, pochod, doma, koleno, losy, bylo, národ, sova, maso, pozor, šotek, májový, šťovík, dešťovka, křoví, nehoda.*

Vokál **o** ve větách: *Potom se o tom dohodovíme do podrobností. Ozvalo se volání o pomoc. To by nám mnoho nepomohlo. Prosím o podrobný posudek. Mohlo to dopadnout hůř. Opatřím lístek do lóže nebo na balkon.*

Vokály **u, ú**

Vokály **u, ů**, jako např. ve slovech *muže – může, domu – domů*, se liší především svou délkou. Rozdíl v zavřenosti je nepatrný. Je třeba dbát na to, aby výslovnost vokálů, zejména pak dlouhého **ů**, nebyla příliš otevřená: nikoli [dub̩] nebo [dub̩:] ale [dubu] a [dubu:]. Správná není ovšem ani příliš zavřená výslovnost krátkého **u**: nikoli [lez̩] ale [lezu]. Dlouhé **ů** nesmí být kráceno: nikoli [nepudu domu] ale [nepu:jdu domu:].

Příklady krátkého **u**: *kopu, propust, nádobu, musí, tuto, zástup, nuda, minul, ruka, ubrus, zuby, rozum, cukr, kusy, pokus, chudý, nechut', šumí, zamažu, pláču, husar, mohutný. V tu dobu tu už nebudu. Budu se mu muset omluvit.*

Příklady dlouhého **ů**: *dubů, domů, vůle, půda, plotů, důkaz, dolů, růže, sůl, vozů, kůra, roků, chůze, košů, spáčů, hůl, můj stůl, dolů úvozem, stůj co stůj.*

Kratké a dlouhé **u** vedle sebe: *Domů půjdu až o půl druhé. Kupuje půl litru rumu. Od průzkumu se bohužel upustilo.*

1.5. Diftongy ou, au, eu

Při artikulaci jediného domácího českého diftongu *ou* přecházejí jazyk i rty z polohy charakteristické pro krátké české *o* do polohy charakteristické pro krátké české *u*. Trvání diftongu odpovídá trvání dlouhého vokálu. Při výslovnosti *ou* je třeba dbát na to, aby obě polohy byly úplně realizovány.

Příklady dvojhlásky **ou**: *poutko, bourec, mouka, levou, koule, koutky, doufat, vnouček, louže, rouška, couvat, soudky, soudy, šoupat, houba, houska.*

*Tou dobou se rozpoutala bouře. Dobrou noc. Na
brzkou shledanou. Doufám, že se neloučíme
na dlouho.*

Podobným způsobem jsou tvořeny také diftongy **au**, **eu** ve slovech cizího původu:
au jako **a+u**, **eu** jako **e+u**.

Příklady dvojhlásky **au**: *auto, automat, pauza, flauš, skaut, paušál, astronaut,
kosmonaut.*

Příklady dvojhlásky **eu**: *eufemismus, eufonie, neuróza, leukemie,
Morfeus, Orfeus.*

Po obědě nám otec oznámil, že musí odjet na určitou dobu do Ostravy.

Cvičení 1. Dodržujte správnou kvantitu všech samohlásek (čtyř a víceslabičná slova):

a) Všechny slabiky krátké:

nastavovala, nespokojeně, postupovali, zastavovali se, spisovatele, nakladateli,
odporovali, pozorovatelná, podporovali, nepostradatelnost, nezodpovědnost,
jazykověda, odhadovat.

b) Délka v přízvučné slabice:

záležitostí, náhodami, vánocemi, sáňkovali, námitkami, náladově, úpěnlivě,
výběrově, závistivě, záplavami, výstavami zdůvodňovat.

c) Délka v první slabice po přízvučce:

zastávala, probírali, vyhrávali, vycházela, události, zapálil, zarámovali, zazátkovat,
zakázali, prozíravost, zahrádkami, odváželi, nesnášenlivost, nesprávnostem,
postrádali.

d) Délka v některé další slabice:

nerozumíme, obstarávali, zastavárna, oplakávala, vykopávka, nezodpovězenému, zastarávat, prostorovému, opuštěnými, nedokonalými, prokurátor, osvobozenými, neprobuzenými, krokodýlovi.

e) Délka v koncové slabice:

poznámenaná, neopodstatněná, nastavovaný, zapomenutý, nezodpovědný, nedostatečný, nebezpečné, lichokopytník, jednoduchý, zastaralý, nespokojený, dovolená, prostorový, protahovaný, doporučená, nedoručitelný, rozpustilá.

f) Více délek v delších slovech:

nejkrásnější, rozlámaná, náboženský, zastarává, obávaná, napínavý, poprchává, zásobovaná, nesnášenlivý, krátkozraký, zastávkový, nákladový, nesprávnému, plánovaný, způsobenými, rozpoznává, závaznému, neznámými, náhradníci, výtvarnictví, pobízející, záviděníhodný, odstávající, zaváhání, zápasící, odchází, vypátrání, pomíjejícímu, opékání, umírání získávání, díkůvzdání.

Cvičení 2. Přečtěte slova a písmena s háčky zakroužkujte:

Lyžař, šasek, stříška, pobřeží, žvýkačka, počítač, košíček, štěně, věžička, měšec, věneček, košík, pařez, řepa, krabička, zajíček, středa, počasí, labuť, poušť, břicho, čeština, přízeň, střevíček, pšenice, břeh, kníže, běžec, mělčina, čistič, kašička, vějíř, květináč, kočička, člověk, předmět, řízek, lůžko, bříza.

Cvičení 3. Přečtěte příklady krátkého a: pase, mapa, tady, dotaz, rada, dcera, šaty, avšak, jako, zajat, kalí, lákat, hadi, noha, pořad. Byla sama doma.

Cvičení 4. Přečtěte příklady dlouhého á:

báseň, hrubá, tábor, nedá, ráno, některá, ráda, žák, věšák, jáma, voják, kámen, puká, chápe, píchá, pořad, běhá. Jsi krásně opálená. Sám má jiný plán.

Krátké a dlouhé a vedle sebe: Podlaha byla celá nalakovaná. Účast na přednáškách se nezaznamenávala.

Cvičení 5. Přečtěte příklady krátkého e: bere, tebe, teta, pátek, pozve, seno, pásek, šedý, duše, cena, ruce, ledy, výlet, kupole, tělo, kotě, řepa, moře, herec, nehet. Odpoledne sem už nepojedeme. Nechceme odjet bez tebe.

Cvičení 6. Přečtěte příklady dlouhého é: péče, tupé, méně, vědomé, také, vysoké, suché, této, pánové, lépe, pomalé, některé, sérum, buldozér, céva, tuhé.

Krátké a dlouhé e vedle sebe: Nebudeme v Praze celé léto. Mé sousedce se nevede lépe. Dejte mi teplé mléko a dvě žemle.

Cvičení 7. Přečtěte příklady krátkého i: byla, vina, pobyt, nádoby, kyne, máky, chyba, seli, žili, city, pocit, oči, točit, živá, užít, tito, děti, chodit, řidič.

Cvičení 8. Přečtěte příklady dlouhého í: píle, lepí, bída, loví, veliký, suchý, týden, kulatý, šedý, líže, veselí, rýma, cíp, kočí, šíp, leží, mají, letí, dílo, paní, řízek, drahý, výborný sýr, vlidný smích. Vrací se příští týden. Líbí se mi bílý sníh.

Krátké a dlouhé i vedle sebe: Vylil sis kávu na bílý límeček. Na blízkém vršku lyžovali malí chlapi. Tady by se mi líbilo. Velmi si pospíšili s odpovědí.

Cvičení 9. Přečtěte příklady krátkého o: pole, tábor, moli, nemoc, kolem, úkol, sucho, pochod, doma, koleno, losy, bylo, národ, sova, maso, pozor, šotek, májový, dešťovka, křoví, nehoda.

Ve větách: Potom se o tom dohodíme do podrobností. Ozvalo

se volání o pomoc. To by nám mnoho nepomohlo.

Prosím o podrobný posudek. Mohlo to dopadnout hůř.

Opatřím lístek do lóže nebo na balkon.

Cvičení 10. Přečtěte příklady dlouhého *ó*: bóje, hausbót, kvóta, dóza, celulóza, demižón. móda, próza, tón.

Cvičení 11. Přečtěte příklady krátkého *u*: kopu, propust, nádobu, musí, tuto, zástup, nuda, minul, ruka, ubrus, zuby, rozum, cukr, kusy, pokus, chudý, nechut', šumí, zamažu, pláču, husar, mohutný. V tu dobu tu už nebudu. Budu se mu muset omluvit.

Cvičení 12. Přečtěte příklady dlouhého *ů*: dubů, domů, vůle, půda, plotů, důkaz, dolů, růže, sůl, vozů, kůra, roků, chůze, košů, spáčů, hůl, můj stůl, dolů, stůj co stůj. *Kratké a dlouhé u vedle sebe:* Domů půjdu až o půl druhé. Od průzkumu se bohužel upustilo.

Cvičení 13. Přečtěte. Správně vyslovujte dlouhé a krátké samohlásky:

● **a – á:** pas - pás, pan - pán, sad - sát, dam - dám, rada - ráda, Dana - dána, zprava - zpráva, zkratka - zkrátka, sama - samá, ruda - rudá, Ruska - ruská, jedna - jedná, práva - pravá, zdráva - zdravá, dána - daná, psána - psaná, brána - braná; vrátka - vratká, pata – pátá;

● **e – é:** teta – této, pane – dané, šefe – atašé, let – lék, také – kéž, lépe – malé, dáme – méně, meta – samé, pes – mé, ten – tvé, sen – nést, metro – krásné, kupole – hloupé;

● **i, y – í, ý:** naši - naši, uší – ušij, piji – pijí, zliji – zlijí, ví – vij, podliji – podlijí, smyji – smyjí, kniha – knížka, byt – být, mi – mít, my – mýt, si – síla, syn – sýr, pyl – pýcha, pivo – pít, vina – vír, vy – výt, bitva – bída;

● **o – ó:** nos – tón, voda – móda, strom – sólo, sova – róba, rota – lóže, bolí – pórek, nota – dóza, fosfor – rokfór, vodovod – citrón, foto – kóta, nový – dóza;

● **u – ú – ů:** tuto – túto, duby – důkaz, nuda – nůše, nesu – vozů, ucho – útok, ucho – ústa, ubrus – ústav, omylu – dolů, kopu – chlapů, nádobu – zákopů, nohu – tahů, ulice – úkol.

Cvičení 14. Procvičujte výslovnost dě, tě, ně, bě, pě, vě, mě.

● **dě:** naděje, pozdě, neděle, dějiny, hádě, dřavý, děti, pondělí, vděčný, dědeček, udělat, Vladěna;

● **tě:** útěk, tělo, utěrka, těsto, hřiště, tělocvik, těsto, tělocvična, potěšit, těžký;

● **ně:** něco, přesně, sněhulák, koně, někdo, několik, hodně, peněženka, někdy, žákyně;

● **bě:** běh, Běta, běda, bělmo, bělí, běduje, běží, běžec, běžky, běhá, oběd, objem, výběh, na Kubě, v tubě, na houbě, v nádobě, v době, o tobě, objedná, objeví, oběť, chybět;

● **pě:** pět, pětka, pěst, pěsti, pěšky, pěšák, pěkný, pěkná, pěkné, pěkně, pěna, poupě, hloupě, koupě, opět, na mapě, vypění, na stropě, trpěl, na lampě, v tlupě, spěchá, vypětí, napětí, pospěš, opěvuje, opětuje, na lípě, úspěšný, úspěch, zpěvák, zpěvačka, popěvek, napění;

● **vě:** věk, věta, vědro, větev, věnec, věž, věžička, vězení, vězeň, věc, věci, větrák, větrat, věštit, vědma, větší, většina, větrík, vějíř, vědomí, věnuje, věda, vědí, vědět, na věky, v kávě, devět, medvěd, hvězda, věnuje, věnování, hotově, výpověď, květen, závěje, světlo, světlý, Květa, květák, květina, květen, dvě, svět, ověncen, nevěděl, hvězda, největší, zvětšený, souvětí;

● **mě:** měnit, zřejmě, odměna, předmět, směr, měď, rámě, měkký, střídme, město, umění, kromě, měřit, měsíc, země, z paměti, pamět, měříme.

Cvičení 15. Procvičujte různé rozložení délek v tříslabičných slovech:

odvaha, váhali, neváhat, odvahám, váhavý, váháme, neváhá, váhání, vahadlo, vážili, nevážit, vahadlům, vážený, vážíte, neváží, vážící, vylétět, výlety, vylétne,

vyletí, výletům, létáte, letící, létán, píšeme, napíše, napsaný, písemný, psáváte, napíší, píšící, potrava, trávili, vytrávit, otravný, trávení, trávíme, otráví, trávící.

Cvičení 16. Procvičujte dvojhlásky *ou, au, eu*.

● **ou:** moucha, soud, pletou, soused, poslouchá, louka, doušek, pouze, perou, houpat, obouvat, koukat, pochoutka, kousek, jdou, mouka, houska, moudrý, houba, touha, dlouhý, moudrost, donesou, touto, toulka, metou, letoun, popletou, doufá, doutná, vedou, zadout, dovedou, nouze, vnoučka, kynou, vanout, nesnadnou;

● **au:** auto, aula, kosmonaut, kentaur, pauza, autorita, autobus, Austrálie, autodílna, autor, autogram, automat, autonomie, gauč, flauš, pauza, fauna, skaut, paušál, sauna, klauzule, mauzoleum, restaurovat, tezaurovat, astronaut;

● **eu:** neutrální, eukalypt, leukocyt, pseudogotika, feudální, pneumatika, pseudonym, neuróza, euphemisms, euro, eufonie, eurytmie, neuralgie, feudál, leukemie, Morfeus, Orfeus.

СИСТЕМА ПРИГОЛОСНИХ

1. Тверді та м'які приголосні
2. Вимова губних приголосних перед *ě*
3. Приголосний [j]
4. Приголосний [l]
5. Приголосні [š], [ž], [č]
6. Складотворчі [r], [l], [m]

Система приголосних. Загальна характеристика

У чеській мові 25 приголосних звуків. Приголосні **p, b, v, f, m, n, r, s, z, c, d, t, k, ch, g, j** за артикуляцією та вимовою близькі до відповідних приголосних української мови.

На відміну від української мови, дзвінки приголосні у чеській мові оглушуються на кінці слів і в середині слів перед глухими приголосними і одзвінчуються перед глухими приголосними. Це явище називається асиміляцією за дзвінкістю – глухістю.

1. Тверді і м'які приголосні

У чеській мові, на відміну від української майже всі приголосні тільки тверді.

До м'яких приголосних належать **j, d', t', ň** при цьому **j** є непарним м'яким, а приголосні **d, t, n** у всіх положеннях можуть бути і твердими, і м'якими. М'які приголосні [d'], [t'], [n'] утворюються так: кінчик язика спирається на нижні зуби, а передня і середня частина спинки язика примикає до твердого піднебіння.

На твердість вимови **d, t, n** вказують наступні **e, é, y, ý**:

d, t, n + e = de, te, ne: debata, ten, nebe;

dy, ty, ny: dýka, ty, nýt.

На м'якість вимови приголосних **d, t, n** вказують наступні **ě, i, í**

*d', t', ň + i = **di, ti, ni**: dítě, tatínek, nyní;*

*d', t', ň + e = **dě, tě, ně**: dědeček, těší mě, něco;*

d', t', ň + a, o, u: Maďarsko, chuť, skříň.

2. Вимова губних приголосних перед **ě**

Губні приголосні **b, p, v, f, m**, перед орфографічним **ě** вимовляються як [bje], [pje], [vje], [fje]:

věk [vjek],

pět [pjet],

věc [vjec],

oběd [objet],

pěna [pjena],

pěst [pjest],

Na Harfě [na harfje].

Сполучення **mě** вимовляється як [mňe]:

město [mňesto],

měch [mňech],

mě [mňe].

3. Приголосний [j]

Приголосний **j** вимовляється як нескладовий звук, близький за звучанням до українського **й**: *můj, tvůj, čaj, pij*.

Перед голосними **j** у всіх випадках вимовляється як [j] + голосний а, у, е, і: *jama, junák, jehla, jídlo, jítro* (пор. в укр. мові вимова я, ю, є).

Перед приголосними на початку слів [j] не вимовляється: *jsem [sem], jdu [du], jméno [měno]*.

Однак після заперечення та префікса, що закінчується на голосний звук, [j] зазвичай вимовляється, наприклад: *nejsem, zajdu, najdu, přijdu, zajmeno*.

4. Приголосний [l]

Чеський звук [l] як за акустичним враженням, так і за утворенням відрізняється від українського твердого та м'якого [л] та [л'].

За акустичним враженням чеський [l] близький до середньоєвропейського [l].

При артикуляції [l] кінчик язика утворює зімкнення на альвеолах, не торкаючись зубів, як це спостерігається при утворенні твердого [л] в українській мові. Язик розташований у середній частині порожнини рота. Язик не прогинається і не піднімається до верхнього піднебіння.

Чеський звук [l] м'якший від твердого українського [л] (*лапа, лук, лико*), але твердіший від м'якого [л'] (*сіль, ліс*). Звук не пристосовується до артикуляції наступного голосного такою мірою, як це представлено в українській мові. Це означає, що в словах *les, líra, loket, lampa, lura* вимова та якість звука [l] однакова.

5. Приголосні [š], [ž], [č]

Приголосні [š], [ž] у чеській мові значно відрізняються від відповідних звуків [ш] и [ж] в українській мові.

Чеські [š], [ž], [č] вимовляються м'яко, на відміну від української, де шиплячі стверділи.

При утворенні чеських [š], [ž] кінчик і передня частина язика наближаються до альвеолярного виступу; при артикуляції українських [ш] и [ж] кінчик язика більше відсунутий назад, а губи менш округлені та витягнуті, ніж при утворенні відповідних чеських звуків.

Приклади [š]: *šum, šaty, šátek, šustit, šeptat, široký, šedivý, duše, sešit, píšu*;

[ž]: *žák, živ, žába, žádný, život, žízeň; rýže, kůže, mažu, vážu; možnost, družba, vážný*.

При артикуляції чеського [č] зімкнення утворюється в задній частині альвеол. Компонентами чеського [č] є [t+š]: *čas, čaj, část, čest, Čech, čin, často, čekát, čistý, číslo, večer, cvičení, rodiče, začít.*

6. Складотворчі приголосні [r], [l], [m]

Носіями складу, тобто складотворчими, у чеській мові можуть бути не лише голосні та дифтонги, а й у певній фонетичній позиції і сонорні пригласні [r] та [l].

Складотворчі [r] та [l] відрізняються від подібних їм нескладових [r] та [l] більшою тривалістю та більшою участю голосу при їх утворенні.

Складотворчі приголосні з'являються в позиції між двома приголосними, а також наприкінці слів після приголосних: так *vlak* вимовляється [vɫk],

slza - [sɫza],
prst - [prst],
vrba - [vrba],
vlna - [vɫna],
bratr - [bratr],
mysl - [misɫ],
nesl - [nesɫ],
vítr - [vītr].

Якщо складотворчі [r] і [l] утворюють перший склад слова, то наголос падає на них: *vrba* [v'ɾ-ba], *vlna* [v'ɫ-na].

В українській мові складотворчим [r] і [l] відповідають сполучення *er, or, ol, lo, le, ro, re* між приголосними:

vlak - вовк, *vlna* - хвиля,
srp – серп, *slza* - сльоза,
hrb – горб, *hltat* - ковтати,
Srb – серб, *trh* - ринок.

Складотворчий приголосний [m] у сучасній чеській мові зустрічається у вимові числівників, особливість вимови цього звука полягає в тому, що з'являється призвук [u]: *sedm* [sedum] - сім, *osm* [osum] – вісім

KOMENTÁŘE A CVIČENÍ

II. Konsonanty

II.1. Bilabiály *p, b, m*

Jako např. ve slovech *pes – bez – mez, pije – bije – myje*.

Konsonant *m* je sonorní znělá nasála: *mám, tma, smích, omyl, mimochodem. Má matka je, myslím, sama doma.*

V číslovkách *sedm, osm* a ve slovech odvozených je *m* slabikotvorné:

Osmdesát sedm minus sedmnáct je sedmdesát.

Orální konsonanty *p, b* se navzájem liší především svou znělostí. Rozdíl v napjatosti je nevýrazný. Hláška *p* nesmí být vyslovována s aspirací: nikoli *p^hár*, ale *pár*, nikoli *p^hlán* ale *plán*, nikoli *map^ha* ale *mapa*. Porovnejte neznělé mírně fortisové *p* se znělým lenisovým *b*:

pere – bere, paví – baví, pila – byla plížit – blížít, prak – brak, oprátka – obrátka, zapil – zabil, vypere – vybere, nápoj – náboj. Potřebuji, abys mi pomohl. Probudil se zbytečně brzo. Byl pilný a bystrý.

II.2. Prealveoláry *t, d, n*

Jako např. ve slovech *tam – dám, vata – vada – vana*.

Konsonant *n* je sonorní znělá nasála: *nový, národ, dnes, ona, jeden*.

Půjčovna novinek snad bude za týden znovu otevřena.

V posici před konsonanty *k* a *g* uvnitř téhož slova se vyslovuje místo *n* nasála velární: *tenký, maminka, zmínka, singulár*. Na hranici dvou slov se tato asimilace neprovádí: *ten král, len kvete. Zůstanete venku, jen když bude hezky*.

Konsonanty *t, d* se navzájem liší především svou znělostí. Rozdíl v napjatosti je nevýrazný. Hláška *t* nesmí být vyslovována s aspirací: nikoli *t^h am, var^ha, let^h*, ale *tam, vata, let*. Porovnejte neznělé, mírně fortisové *t* se znělým lenisovým *d*:

tok – dok, tuna – duna, tvoje – dvoje, tvorů – dvorů, tým – dým, tam – dam, věta – věda, boty – body, letní – lední, vata – vada, motel – model. Doneste to raději domů. To bude tady ten dům. Zdálo se, že nastane nedostatek pitné vody.

II.3. Palatály *t', d', ň*

jako např. ve slovech *tíže – díže – níže, vatě – vadě – vaně.*

Konsonant ň je sonorní znělá nasála: nízký, něco, koně, loňský, jabloň, daň.

Někdo zapomněl v kuchyni ručník.

Psané *m+ě* se vyslovuje s plným *ň*: *město, v domě, umění, předmět.*

Oba orální konsonanty *t', d'* jsou vyslovovány s větší napjatostí než předchozí dvojice orálních explosív. Navzájem se však liší opět především svou znělostí. Ani hláska *t'* není aspirovaná: nikoli *t^hím a let^htí*, ale *tím* a *letí*.

Porovnejte neznělé fortisové *t'* se znělým mírně lenisovým *d'*:

tíže – díže, tím – dím, tělo – dělo, potěšený – poděšený, setí – sedí, vytírá – vydírá, nutí – nudí. Poděkuj raději tetě. Jdi se zatím podívat, jestli už dítě ztichlo.

Při výslovnosti *t', d', ň* v prevokalické pozici je třeba dbát na to, aby se na přechodu k vokálu neobjevilo neslabičné *i*. Nikoli *šť^hastný, šť^háva, 'd'ábel, chň^hapl*, ale *šťastný, šťáva, d'ábel, chňapl*. *Příště raději odjed'te ještě později. Na schodech sedělo několik dětí.*

Porovnejte ještě výslovnost alveolárních a palatálních explosív před *i*: *čistý – čistí, tyto – tito, dým – dím, hady – hadi, daný – daní, pány – páni. Pravě vydaný pátý díl je zatím poslední.*

II.4. Veláry *k, g*

Velární explosivy *k, g* jako např. ve slovech *kaz – gaz, káže – gáže*, se navzájem liší opět především svou znělostí. Rozdíl v napjatosti je nevýrazný. Českým fonémem je z obou hlásek pouze neznělé, mírně fortisové *k*: *kůň, loket, krok*. Ani tato hláska není vyslovována s aspirací: nikoli *k^hámen, puk^há, rok^k*, ale *kámen, puká, rok*. Znělé lenisové *g* se objevuje v domácích slovech pouze jako výsledek asimilace před párovými znělými konsonanty: *když, někdo, k domu*. V prevokalické pozici se vyskytuje ve slovech cizího původu: *guma, garáž, legální, organizace*: také před znělými konsonanty nepárovými: *program, glejt, signum*.

Konsonanty *k* a *g* ve větě: *Cesta k domu je každý rok o kousek širší. Koupil ženě k svátku granátový náhrdelník. Kočka hledala svou misku mléka.*

II.5. Labiodentály *f, v*

Hlásky *f, v* jako např. ve slovech *fáze – váza, profese – proveze*, se navzájem liší především svou znělostí, méně zřetelný je rozdíl v intenzitě třetího šumu. Neznělé mírně fortisové *f* je zastoupeno v češtině především ve slovech cizího původu a ve slovech onomatopických, v domácích slovech bez expresivního zabarvení se objevuje jen velmi omezenou měrou, např. *doufat, výfuk*. Často se ovšem vyskytuje místo *v* jako výsledek asimilace znělosti nebo na konci slova: *lov, lev, mluvte*.

Další příklady neznělého f: fáma, fén, filozofie, telefon, foukat, teflón.

Příklady znělého lenisového *v*: *voda, váza, vyvolat, ovoce, zevně, návrat, levný.*

Hlásky *f* a *v* ve větách: *Venku fouká čerstvý vítr. Vařím polévku s*

fličkovou zaváčkou. Vzal noviny a začal vystřihovat hlavní zprávy o fotbalovém mistrovství. Večer Vám budu telefonovat.

II.6. Přední frikativy *s, z*

Sykavky *s, z* jako např. ve slovech *sem – zem, kosa – koza*, se liší navzájem především svou znělostí, méně významný je rozdíl v intenzitě třetího šumu.

Porovnejte neznělé fortisové *s* se znělým lenisovým *z*: *sebe – zebe, sužovat – zužovat, synek – zicek, sval – zval, svěř - zvěř, kosí - kozí, lese – leze, kouslo – kouzlo.*

Hlásky *s* a *z* ve větách: *Zítرا se nesmím na zasedání opozdit. Sotva rozezná*

drozda od kosa. Sám se tomu zasmál. Nezapomeň zasázet včas sazenice na záhon.

II.7. Zadní frikativy š, ž

Sykavky š, ž jako např. ve slovech *šije – žije, zašít – zažít*, se liší navzájem především svou znělostí, méně významný je rozdíl v intenzitě třetího šumu.

Porovnejte neznělé fortisové š se znělým lenisovým ž:

věším – věžím, výšek – vížek, lešení – ležení, tuší – tuží, slušné – služné, vyšle – vyžle, vášně – vážně.

Hlázky š a ž ve větách: *Možná, že má ještě žízeň. Váží si vaší ženy.*

*Píše žádost o odložení zkoušek. Netušil jsem,
že to byl žert.*

Porovnejte ještě přední a zadní sykavky vedle sebe:

sít - šít, sýpku – šípku, sedí – šedí, kuse – kuše, kos – koš, zní – žní, zrát – žrát, touze – touže, může – může, vězní – věžní.

Slyším, že si někdo tiše zpívá. Napiš si naši adresu. Zapomněl si složit tašku.

II.8. Palatální frikativa j

Jako např. ve slovech *já, moje, můj*.

Hlávka *j* je v češtině vždy znělá a nemá neznělý protejšek.

Třetí šum se velmi slabý, takže *j* bývá řazeno mezi sonóry. Při výslovnosti je třeba dbát na plnou realizaci *j* ve všech pozicích:

Jáma, jazyk, jednat, jód; ráj, máj, pokoj, pracuj; kroje, háje, čaje, kupuje; pojd'te, nejširší, nebojte se, spojka.

Pozorujte výslovnost *j* v kombinacích s vokálem *i* :

Jí, jídlo, jít, jízda; bij, lij, umyj, vypij; sijí, žijí, ryjí, vyjí;

Plné *j* se vyslovuje také v psané skupině *p, b, v, f + ě*: *pět, pěna, opět, dospělý; běžet, běžný, oběd, tobě; věk, věšák, závěr, ozvěna; fěrtoch, žirafě.*

Dále se vyslovuje *j* v cizích slovech v hiátovém postavení, je-li jedním z vokálů *i*: *fialový, biologie, hyena, hygiena*. Příklady hlávky *j* ve větách: *Raději jí ještě zavolej. Přijdu k tobě v době oběda. Nejsem si jist její odpovědí. Výjimka potvrzuje pravidlo.*

II.9. Velární frikativa *ch*

Jako např. ve slovech *chata, tichý, dech*.

Hlásky *ch* je v češtině neznělý mírně fortisový konsonant, jehož artikulace se poněkud posunuje vlivem sousedního vokálu, nikoli však tak výrazně, jako tomu v některých jazycích bývá:

Chabý, plachta, máchat, strach, chemie, těchto, věchet, dech, chyba, rychle, tichý, smích; chodit, bochník, pochovat, hoch, chudý, buchta, v suchu, duch.

Jako znělý protějšek hlásky *ch* se v jazykovém systému uplatňuje laryngální *h*, může se však také objevit znělá velární varianta [Y]: [t'eh dnŭ] nebo [t'eY dnŭ]; [abih bil] nebo [abiY bił]. Hlásky *ch* ve větách: *Měl strach, že už nechytí rychlík. Schovali se na schodech vedle vchodu. Plachetnice rychle klouzala po vlnách. Nechci se nachladit.*

II.10. Laryngální frikativa *H*

Jako např. ve slovech *haj, tehdy, nehet*.

Hlásky *h* je v češtině výrazně znělý lenisový konsonant, tvořený hlasivkami.

Mluvidla nad hrtanem zaujímají při jeho artikulaci často již postavení charakteristické pro následující hlásku. Při výslovnosti je třeba dbát plné znělosti *h* ve všech pozicích: *had, hejno, hýbat, hodina, hůl; sahat, během, pihy, mnoho, sluhu; táhne, nehne, vyhne, pohne, uhne; hmat, hned, hrad, hlad, ohbí, vyhřívát.*

Jako neznělý protějšek hlásky *h* se v jazykovém systému uplatňuje

velární *ch*: *Druhého dne byly rozhovory zahájeny. Halou se rozléhal hlasitý hovor. Prohlídka hradu začíná každou hodinu.*

Porovnejte ještě znělé laryngální *h* s neznělým velárním *ch*:

chlad – hlad, chat – had, chuť – huť, chod – hod, snacha – snaha, míchat – míhat, nechodí – nehodí, pochyby – pohyby.

Nemohu pochopit jeho váhání. Toho hocha mohu pochválit. Spěchal k výtahu do druhého poschodí.

II.11. Alveolární boková frikativa l

jako např. ve slovech *lampa, kolo, půl*.

Sonora l je v češtině vždy znělá, nemá neznělý protějšek a objevuje se v jediné variantě bez ohledu na kvalitu sousedního vokálu:

lak, malá, val, palte; led, tele, visel, melte; lidé, byli, nosil, pilka, lovec, kolo, úkol, polka; luk, kůlu, hůlka.

Několik příkladů l v postavení po jiném konsonantu: *slib, slída, zlý, clo, šli, člověk, tlapka, tlačí, dláto, dlažba, podle, jedli. Letadlo odletělo s malým zpožděním. Bílý motýlek poletoval nad polem lnu.*

Hláška l může být v češtině také slabikotvorná: *vlk, mlč, nesl, zmlkl*. Při výslovnosti slabikotvorného l je třeba dbát na to, aby jeho trvání nepřesahovalo délku krátkého vokálu: nikoli [vɫ:na, pɫ:no, sɫ:za], ale [vɫna, pɫno, sɫza], nikoli [vedɫ:, pletɫ:, zamkɫ:] ale [vedl, pletl, zamkl]. *V mlze se spletl směr. Mlčky uposlechl. Motocykl se smekl a převrhl se.*

II.12. Afrikáty c, č

Jako např. ve slovech *celý – čelí, pocty – počty*.

Obě české afrikáty, předoalveolární c a zadoalveolární č jsou v základní podobě hlásky neznělé; jejich vzájemný poměr odpovídá poměru předo – a zadoalveolárních sykavek. Jako výsledek asimilace před párovými znělými konsonanty se objevují v češtině také znělé varianty obou afrikát, hlásky dz, a dž: [nodz *bila* jasna:], [odž bježi:]. Vyskytují se i ve slovech cizího původu: *džem, džungle*.

Další příklady hlásky c: *celek, cesta, cíl, cukr; ocet, ptáci, práce, noc, otec, lovec; všechno, mocný, lekce. Nemám po ruce žádný celý citrom.*

Další příklady hlásky č: *čas, čekat, čin, čokoláda; oči, účet, vláček; tečka, slečna, účty; proč, poruč, kolač. Ranní ptáče dál doskáče.*

c a ě vedle sebe: *cáry – čáry, cechy – Čechy, cípek – čípek, necti – nečti.*

Bez práce nejsou koláče. Přece nebudeš mlčet celý večer.

Afrikáty c, ě nelze při výslovnosti nahrazovat kombinací explosívy se sykavkou.

Porovnejte: *práce – prát se, na líci – nalít si, počít – podšít.*

CVIČENÍ

1. Čtěte:

- de, te, ne: teta, tele, mete, ten, nenut', datel, nesl;
- dy, ty, ny: nýt, nýtky, kořeny, šaty, kalhoty, buchy, záplaty, slavný, zvony, jedny, ty, dým, hady, motýlek, hrdý, poloviny, ploty, jahody, schody, hustý, komíny, sudy, klády;
- di, ti, ni: niva, nitka, jedni, kohouti, tílko, nikdy, řekni, Bronislav, dívka, čistit, nit, divák, dílo, cestička, noty, lodičky, divoch, díra, divný, Martin, hrdina, tisíc, tiká, tím, naproti, retízek, tetička, medvědi, Anička, básnička, divili, Radim, hodiny, kladívko, ticho, díky, knír, labutí, rodiny;
- dě, tě, ně: tělo, něco, ještě, němý štěně, děti, botě, něm, štěstí, těsto, těžký, oděv, na poště, dýně, děkujeme, těsný, kotě;
- d', t', ň+ a, o, u: Maďarsko, s'áva, fěťák, Kát'a, t'apka, t'ukat, jehňátko, laň, lať, síť, loďka, kůň, trať, Soňa, pojd'te, vraťte, zed', zet'.

2. Čtěte slova se slabikami dě, tě, ně:

děravý	tělo	někdo
neděle	utěrka	sněhulák
pozdě	kotě	koně
naděje	těsto	přesně
dějiny	útěk	skleněný
hádě	hřiště	něco

3. Čtěte, správně vyslovujte ě.

Běžec, oběd, Běta, hříbě, bělásek, koloběžka, hrabě, běžky, běloba, pěvec, pěnkava, pěna, pět, pěstuje, zpěvák, pěšina, pěkně, napětí, věž, věk, věříme, svět, větev, věnec, člověk, květiny, věta, měří, země, Měsíc, úsměv, měli, kromě, zeměpis, měkký, mělčina, pět, pěna, opět, dospělý; běžet, běžný, tobě; věk, věšák, závěr, ozvěna, Na Harfě, žirafě.

4. Čtěte, pečlivě vyslovujte slova.

Jan, Jana, Japonsko, jáma, jablko, jalovec, javor, jahoda, jako, jasan, jasně, jé, jedle, jel, ještě, jehle, jedna, jedno, jednička, jede, jetel, jezdí, jehlička, jehličí, ječí, jelikož, jejda, jídlo, jistě, Jindra, jít, jíst, jistota, jinovatka, jinak, jiný, jinde, jogurt, jojo, Josef, junák, jupí, Julie, můj, myj!, dej, náboj, nechej, hokej, ahoj, kovboj, pokoj, podávej, povídej, dívej, nápoj, Pája, Kája, Mája, piáno, liána, Indián, Indie, pokojík, koleje, kopie, myje, bóje, naliže, vypije, bojí, zbrojí, nejí, pomáhají, uvítají, povídají, dejte, mějte, povídejte, pomáhejte, pokládejte, čarodějka, obojek, jazyk, jednat, jód; ráj, máj, pokoj, pracuj; kroje, háje, čaje, kupuje; pojďte, nejširší, nebojte se, spojka.

Pozorujte výslovnost j v kombinacích s vokálem i :

Jí, jídlo, jít, jízda; bij, lij, umyj, vypij; sijí, žijí, ryjí, vyjí;

5. Čtěte, rozlišujte.

Sem - jsem, ód - jód, my - myj, nebo - neboj, má - máj, sto - stoj, máku - májku, hákem - hájkem, pro denní - prodejní, kolenní – kolejní, sel – sjel; - Jindra nabyl jisté jmění. - Jeho jméno jste jistě znal.

6. Čtěte, pečlivě vyslovujte slova.

Laně, ladí, lada, laje, lány, Láďa, Zlata, láva, lahodí, latina, lavina, lakomý, laguna, láhev, labuť, látka, lék, len, led, lep, lesk, Lech, lež, lépe, Lena, lepí, leje, léto, lesk, léky, lení, leden, lidový, Líba, Lída, lilek, líto, lítý, lidé, lichý, lýko, lýtko, lihovina,

lichotit, lodník, loket, los, lokálka, loubí, louže, louh, louč, louče, loupež, loupežník, loudí, loutka, loutna, délka, volba, tílko, delta, polka, fakulta, bílky, nula, bolí, okolo, fiala, málo, hele, koláče, koleno, hulí, doly, bolení.

lak, malá, val, palte; led, tele, visel, melte; lidé, byli, nosil, pilka, lovec, kolo, úkol, polka; luk, kůlu, hůlka.

Několik příkladů lv postavení po jiném konsonantu: slib, slída, zlý, clo, šli, člověk, tlapka, tlačí, dláto, dlažba, podle, jedli.

Letadlo odletělo s malým zpožděním. Bílý motýlek poletoval nad polem lnu.

7. Prečtete básničku

Výlet

Děti šly na výlet. Víte, co dělaly?

Na louce u lesa vesele zpívaly.

Po louce běhaly, honily motýly,
velký jim uletěl, malého chytily.

8. Rozlišujte.

Š š: šel, šál, šije, šaty, škola, šedý, široký, školní, španělský, špatný, špinavý, šťastný, štěkat, šálek, šampon, šatna, šok, špagety, špinavý, štíhlý, šunka, švestka. Zeptala se lišky liška, co by chtěla na ježíška. Myslím, povídá ta liška, nejlepší by byla knížka. (*F. Halas*). Šašek plaší septem myši, však ho myši špatně slyší, myš už myši šušká v uši, šašek šišlá víc než tuší. - Slyšel sysel? Slyšel! Vyšel sysel? Vyšel! Tiše vyšel sysel z Pyšel, tiše vyšel, tiše přišel (*J. Havel*).

Porovnejte ještě s-š vedle sebe:

sít - šít, sýpku – šípku, sedí – šedí, kuse – kuše, kos – koš, zní – žní, zrát – žrát, touze – touže, může – může, vězní – věžní.

Slyším, že si někdo tiše zpívá. Napiš si naši adresu. Zapomněl si složit tašku.

9. Rozlišujte.

Ž ž: že, želí, žvýká, střežit, žížala, žárovka, živý, život, židle, žirafa, žiletka, žízeň, žádný, žlutý, žádat, žák, žena, ukaž, žvýkačka. Sněží snížek sněží, kolem starých věží, běž, Jiříčku, běž, přines mi tu věž! Věž je těžká, táto, na nohou má bláto, a na hlavě sníh, těžko bych ji zdvih. (*F. Hrubín*) - Žížala se pláží plouží, žába touží žíti v louži.

Hlášky š a ž ve větách: Možná, že má ještě žízeň. Váží si vaší ženy.

Píše žádost o odložení zkoušek.

Netušil jsem, že to byl žert.

10. Rozlišujte.

Č č: čelem, číšník, činit, čí, česat, černý, časopis, čaj, čele, čeká, včelí, ječí, říčí, stačí, hračka, člověk, často, učitel, český, čtvrtek, koláč, číst, čti, čas, kráčí. čas, čekat, čin, čokoláda; oči, účet, vláček; tečka, slečna, účty; proč, poruč, kolač. Ranní ptáče dál doskáče. Čísi čočky lačná kočka mlčky číhá, točíc očka. Kočička, ač vrčí, počká, snad se časem čočky dočká.

C c: celek, cesta, cíl, cukr; ocet, ptáci, práce, noc, otec, lovec; všecko, mocný, lekce;

c a č vedle sebe: cáry – čáry, cechy – Čechy, cípek – čípek, necti – nečti.

Bez práce nejsou koláče. Přece nebudeš mlčet celý večer.

Ch ch: chabý, plachta, máchat, strach, chemie, těchto, věchet, dech, chyba, rychle, tichý, smích; chodit, bochník, pochovat, hoch, chudý, buchta, v suchu, duch.

11. Čtete správně slabikotvorné r, l

Drn, prst, brk, krk, srp, krb, trh, pršet, srna, mrkev, trhat, krtek, čtvrtek, první, vítr, litr, náčrt, frčet, frk, vrba, tygr, chrst, chrpa, crkot, zrno, črty, drn, srp, kapr, hadr, teprve, roztrhat, krtek, skrčit, vrchní, vrtulník, vršek, vrtět se, povrch, tvrdí, tvrdohlavý, tvrdý, zavrtět, zavrčet, Brno, bratr, brzda, brzo, obr, bobr, obrněný,

hrb, hrk, hrdý, hrnec, hrneček, chrst, chrčet, chrpa, krčí, skrčit,

12. Čtete správně slabikotvorné r, l

Krmítko, krmivo drb, drk, drcení, crk, crkot, srpen, srdečný, srnec, srneček, srkat, srdíčko zrnko, črtá, črty, náčrt, čtvrt, Vltava, vlk, mlč, nesl, zmlkl, hrdlo , plný, slza.

V mlze se spletl směr. Mlčky uposlechl. Motocykl se smekl a převrhl se.

Vlk z Brd (aprilové říkání). Vlk zdrh z Brd. Vtrhl skrz strž v tvrz srn. Blb! Prsk, zvrhl smrk, strhl drn, mrskl drn v trs chrp. Zhltl hrst zrn skrz krk, pln zrn vsrkl hlt z vln. Vlk brkl, mrkl, zmlkl (*Podle J. Havla*).

СИСТЕМА ПРИГОЛОСНИХ. ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ЧЕСЬКОЇ ВИМОВИ

1. Приголосний [ř]
2. Приголосний [h]
3. Глухі і дзвінки приголосні. Асиміляція
4. Вимова груп приголосних
5. Вимова прийменників
6. Придих (ráz)

1. Приголосний [ř]

Приголосний [ř] - специфічний чеський звук, що відповідає в українській мові м'якому [p'].

При артикуляції [ř] вібрує кінчик язика. Одночасно повітря проходить через вузький отвір між піднебінням і спинкою язика і розбивається об зуби. Виникає звук типу [rž] або [rš], обидва звукові компоненти якого вимовляється одночасно, а не послідовно, як можна почути в мові не чехів.

[Ř] має два варіанти в залежності від позиції в слові - *дзвінкий і глухий*.

Як дзвінкий [rž] вимовляється:

- на початку слова перед голосними:

řeka, řada, říkat, řemen, řvat;

- між голосними: *úřad, pořádek;*

- після та перед дзвінками приголосними:

dřevo, břeh, řvát, dveřmi.

Як глухий [rš] вимовляється:

- у кінці слова: *tvář, keř, pekař, lékař;*

- перед і після глухих приголосних:

tři, při, přítel, přes, vařte, nekuřte.

2. Приголосний [h]

Приголосний [h] - дзвінкий гортанний приголосний. Шум, утворений при артикуляції [h], виникає в результаті тертя струменя повітря, що вдихається у зближені голосові зв'язки.

У словах слов'янського походження чеському [h] в українській мові відповідає [g]: *noha* нога, *host* гість, *hra* гра.

3. Глухі і дзвінкі приголосні. Асиміляція

Парні (párové):

дзвінкі (znělé): *b d d' g v z ž h z ž ř*

глухі (neznělé): *p t t' k f s š ch c č ř*

Непарні (nepárové): *l r m n ň j*

У чеській мові, як і в українській, глухі і дзвінкі приголосні утворюють

пари:

[t - d],

[t' - d'],

[s - z],

[š - ž],

[p - b],

[f - v],

[k - g],

[ch - h].

Парные приголосні [ch - h] отличаются друг от друга не только наличием или отсутствием голоса, но и местом образования: [ch] - задненёбный

Парні приголосні [ch - h] відрізняються один від одного не тільки наявністю або відсутністю голосу, а й місцем утворення: [ch] - задньопіднебінний, приголосний [h] - гортанний: sníh [sn 'īch] - sněhu [sn 'ehu].

Решта приголосних або тільки дзвінки (всі сонорні та [j]), або тільки глухі ([c],[č]).

Парные дзвінки приголосні у певних позиціях можуть оглушуватись, а глухі – одзвінчуватись – *асимілюватися*.

У чеській мові, на відміну від української, дзвінки приголосні наприкінці слів та перед глухими приголосними **вимовляються як відповідні глухі:**

dub [dup],

vůz [vūs],

nůž [nūs̃],

krev [kref],

lod' [lot '],

tužka [tuška],

všecko [fšecko],

dialog [dyjalok],

vztah [fstax].

Приголосний h у позиції оглушення вимовляється як [ch]:

sníh [sn 'īch],

líh [līch].

Глухі приголосні перед дзвінками одзвінчуються:

kdy [gdi],

kde [gde],

svatba [svadba],

prosba [prozba],

shora [zhora],

shůry [zhuri],

shluk [zhluk].

4. Вимова груп приголосних

а) Група приголосних **sh** вимовляється або як [sch], або як [zh].

Таким чином : shoda [schoda]/[zhoda],
shromáždění [schromažd'enī]/[zhromažd'enī].

б) Приголосний [n] у позиції перед задньопіднебінними приголосними [k], [g], [ch] пристосовується за місцем артикуляції до наступного приголосного і вимовляється як задньопіднебінний носовий:

banka [baŋka],
Anglie [Aŋglije],
tenký [teŋkī].

в)) Подвійні приголосні всередині нескладних слів, а також у словах префіксальних вимовляються зазвичай без подвоєння:

Anna [ana], činnost [činost], měkký [mĕkĕkī], panna [pana], kamenny [kameni],
bezstarostná [bestarostna], vyšší: [viššī] і [višī], babiččin: [babiččin] і [babičin],
pražští: [praššti] і [praštī]

Це ж правило поширюється на групи приголосних, які виникають в результаті уподібнення за дзвінкістю або глухістю:

nižší [nišī],
vítězství [vīt'estvī].

г) Приголосні **t** і **d** у поєднанні з наступними свистячими та шиплячими **s**, **š** вимовляються зазвичай як афrikати [c], [č]: lidský [lickī], mladší [mlačī].

5. Вимова прийменників

а) Прийменник **přes** *через* перед глухими звуками вимовляється як [přes]:
přes pole, а перед усіма дзвінкими, в тому числі і сонорними, вимовляється як [přez]:

přes vodu [přez^vodu],

přes louku [přez^louku].

б) Прийменник **s** з орудним відмінком перед дзвінкими непарними приголосними **m, n, r, l**, а також перед **v** може вимовлятися як [s] і як [z]:

s Janem [zjanem] / [sjanem],

s matkou [zmatkou] / [smatkou].

в) Прийменник **s** (з родовим відмінком) перед парними і непарними дзвінкими приголосними зазвичай вимовляється як [z]:

s mostu [zmostu], *s lavice* [zlavice].

6. Придих (ráz)

Придих (чеською *ráz*) - це глухий гортанний вибух, який, як правило, з'являється перед початковим голосним слова: ['ano], ['ud'elām^to].

Придих зустрічається також у складних словах типу *modrooký* [modro'okī], *subordinace* [sup'ordinace] и т. д.

Придих частіше з'являється при повільному темпі мовлення та при логічному наголосі: [přines'ovoce], nové auto [novē'auto]. При швидкій вимові придихання відсутнє.

Прийменники **bez, od, z, nad, pod, v** та інші, що закінчуються на дзвінкий приголосний, перед початковим голосним наступного слова, що вимовляється з придихом, оглушуються:

v okně [f^okn'e],

v Americe [f^americe],

z okna [s'^okna],

z ústavu [s'^ústavu],

*pod oknem [pot^ˈoknem],
nad Afrikou [nat^ˈafrikou].*

KOMENTÁŘE A CVIČENÍ

II.13. Alveolární vibranty r, ř.

jako např. ve slovech *rada – řada, víry – výři.*

Sonora r je v češtině vždy znělá a nemá neznělý protějšek. Ve všech pozicích zůstává hláskou alveolární a kmitavou: *ráda, ruka, kůra, pátek, tvar, mír, trápit, trasa, drak, pátkrát, zítra, věrný, verše, karta, sraz, zrak, krám. Pozdravuj ode mne bratra. Prostranství u brány do parku bylo prázdné.*

Také hláska *r* může být v češtině slabikotvorná: *vrch, trh, bratr, litr.* Při výslovnosti slabikotvorného **r** je třeba dbát na to, aby nebylo příliš dlouhé: *nikoli [vr̩:tat, pr̩:šet], ale [vr̩tat, pr̩šet].* Další příklady slabikotvorného *r*:

drn, srp, zrno, první, kapr, hadr, teprve, roztrhat. Větrná smršť rozdrtila čtvrtinu chatrčí. Bratr měl prsty celé zmrzlé.

Nesonorní ř je rovněž hláska alveolární, která se od *r* liší především výrazným třecím šumem *připomínajícím sykavky.* Ve srovnání s *r* je artikulace *ř* poněkud intenzivnější, přiblížení čelistí větší a kmity jazyka drobnější. V některých pozicích se kmitavý charakter hlásky *ř* ke konci artikulace oslabuje. *Ř* se v češtině vyskytuje ve dvou podobách, lišících se znělostí.

Znělé ř představuje základní variantu hlásky: *řádny, řeč, říci, oře,*

*pořád, míří; dřevo, dřívě, břeh; zřejmý, zřídít, hříb,
hřebík; podřídít, zavřel, zemřel; zařve, dveřmi, smířlivý.*

*Dveře zůstaly dokořán otevřeny. Po obou březích řeky vyrostly
břízy a lískové keře.*

Neznělé ř se objevuje v postavení na konci slova před pauzou a v sousedství neznělého konsonantu:

*tvář, talíř, kouř, pekař, soupeř; trást, třeba, tři, přímo,
křemen, chřipka; setřást, dopřát, zakřičet; střídat, střevíc, ostře;*

vařte, kuřte, bouřka; cukrářský, tesařský, vorařský. Přijdeme přesně ve tři. Přineste mi vepřový ovar s křenem. Neopař se.

Hlásku *ř* nelze nahrazovat kombinací hlásek *rž*, případně *rš*.

Nikoli *ržada* nebo *ršada*, ale *řada*, nikoli *zárš* ale *zár*. Porovnejte ještě: *ržát – řád, horší – hoří*, nebo se slabikotvorným *r*: *vrže – vře, vydrží – vydří*.

II.14. Několik poznámek k nejčastějším změnám konsonantů v souvislé řeči

V pozici před reálnou pauzou je neutralizován u souhlásek párových protiklad znělosti; vyslovuje se vždy hláska neznělá: *dub, hrad, hled', gong, lev, kaz, lež, roh, zař*.

II.14.1. Asimilace znělosti

Nejčastější asimilací ve spisovné češtině je asimilace znělosti, která způsobuje, že se konsonantické skupiny vyslovují vždy se stejnou znělostí kvalitou, převážně podle hlásky poslední. Tato asimilace je pravidelná u hlásek párových a provádí se jak uvnitř slova, tak na mezislovním předělu: *kdy, zpívá, knížka, sbírka, rozkrájet*.

Porovnejte: nás sad – náš dům,

rok práce – rok života, pes štěká – pes běhá.

Ve spisovné výslovnosti se neprovádí asimilace znělosti před znělými konsonanty nepárovými a před *v*, ani uvnitř slova, ani na mezislovním předělu.

Rozlišujte: *směna – změna, prát – brát, sleva – zleva, sjednat – zjednat,*

sval – zval. Nikoli [na:z les, tote:ž mi:sto, chov rip], ale [na:š les, tote:š mi:sto, chof rip].

II.14.2. Artikulační asimilace

připouští spisovnou výslovnost jen ve velmi omezené míře.

Zcela závazná je zmíněná již výslovnost velárního *n* před *k, g*: [veŋku]. Přístupná je výslovnost labiodentálního *m* před *v, f*: [tramvaj] i [tramvaj] [nymfa] i [nymfa].

Přístupná je výslovnost palatál *t', d'* před *ň* a výslovnost *ň* místo *n* před *t', d'*:

[špatně] i [špaťně], [student'i] i [studenť'i]. V některých případech je přípustná splývavá výslovnost skupiny *ts, tš* jako *c* nebo *č*: [d'etski:] i [d'ecki:], [mňestski:] i [mňescki:], [vjetši:] i [vječi:].

Užití rázu

Závazně se ráz v češtině objevuje před vokálem na začátku slova po pauze. *Už přišel? Ano. Pozdě, ale přece.* Jinde je užití rázu převážně fakultativní; a do jisté míry závisí na pečlivosti a tempu řeči [nat Poknem] nebo [nad oknem], [dup Popadal] nebo [dub opadal], [ne Pomilni:] nebo [neomilni:].

Závazně se rázu používá po neslabičných předložkách: nikoli [nat oknem] nebo [nad oknem], [dup opadal] nebo [dub opadal].

Závazně se rázu používá po neslabičných předložkách: nikoli [koknu] nebo [goknu] ale jen [k oknu], nikoli [fulici] nebo [vulicil] ale jen [f ulici], nikoli [su: smňevem] nebo [zu: smňevem] ale jen [s u: smňevem].

Po obědě nám otec oznámil, že musí odjet na určitou dobu do Ostravy.

CVIČENÍ

Cvičení 1. Přečtěte a podtrhněte znělé [ř]:

říká, říkanka, říčka, řípa, říše, řidič, řídítka, římsa, říjen, řídký, Říp, řízek řeka, řemen, řepa, ředitel, řeseto, řetěz, řetízek, řezák, řidič, řada, řád, řádek, řepa, řvát; míří, hoří, bouře, kouří, září, pořadí, kuře, naříká, Jiřina, na talíři, peřina, nařídí; dřevo, hříbě, hřích, zemřít, břeh; zřejmý, zřít, hřib, hřebík; podřít, zavřel, zařve, dveřmi, smířlivý. Dveře zůstaly otevřeny dokořán. Po obou březích řeky vyrostly břízy a lískové keře.

Cvičení 2. Přečtěte a podtrhněte neznělé [ř]:

malíř, talíř, keř, kadeř, pekař, tvář, kouř, pekař, lékař, soupeř; křída, křičí, křik, přednáška, třešně stříhat, stříkat, nepřítel, nepříjemný, popředí, trást, třeba, tři, přímo, křemen, chřipka; setrást, dopřát, zakřičet; střídat, střevíc, ostře; vařte, kuře, bouřka; cukrářský, tesařský, vorařský. Přijdeme přesně ve tři. Přineste mi vepřový ovar s křenem. Neopař se!

Cvičení 3. Přečtěte jazykolamy:

• Přišel za mnou jeden Řek, a ten mi řek, abych mu řek, kolik je v Řecku řeckých řek. A já mu řek, že nejsem Řek, abych mu řek, kolik je v Řecku řeckých řek.

- Tři sta třicet tři stříbrných křepelek přeletělo přes stři sta třicet tři stříbrných střech.
- Řehoř Řehořovič řeže řeřichu.

Cvičení 4. Přečtěte pečlivě následující slova s [h] :

had, hádá, haló, Honza, houpe, hovoří, hudba, hlína, hrabe, hovor, hůlka, houpat, hanba, holka, hřeben, poloha, vlohy, hřib, jahody, jehně, rohlíky, uhnout, obloha, hlodá, oheň; *znělost h ve všech pozicích*: had, hejno, hýbat, hodina, hůl; sahat, během, pihy, mnoho, sluhu; táhne, nehne, vyhne, pohne; hmat, hned, hrad, hlad, ohbí, vyhřívat.

Cvičení 5. Trénujte výslovnost

Dub, vůz, loď, krev, nůž, všecko, sbor, kdy had, jed', sníh, trh, roh, kov, obraz, muž, prosba, kdo, shora, kde, odpoledne, tužka, lov ptáků, nad stolem, rok práce, od praní, před časem, bez tebe, přes domy, kus cukru, vlak brzdí, od hradu, dub, hrad, hled', gong, lev, kaz, lež, dívka, polévka, zpívá, knížka, sbírka, rozkrájet.

Cvičení 6. Přečtěte. Dbejte na správnou výslovnost:

bez pasu, bez matky, s Hanou, nad tetou, nad polem, v Praze, v Brně, v komíně, v zimě, k Brnu, v Polsku, v autě, přes bláto, o otci, z domova, z Konga, v Tunisku, s bratrem, k oknu, k autu, z Chrudimi, v Anglii, z Francie, v Kostarice.
z Finska, v klubu.

Cvičení 7. Přečtěte slovní spojení:

Ve škole, do školy, ze školy, před školou, za školou, na fakultě, od fakulty, před fakultou, za fakultou, vedle fakulty, kolem fakulty; bez Petra, kromě Petra, mimo Petra, podle Petra, o Petrovi, od našeho Petra, za naším Petrem; před týdnem, za týden, před několika měsíci, za několik měsíců, na naší filologické fakultě.

ЧЕРГУВАННЯ ЗВУКІВ

1. Чергування голосних
2. Чергування приголосних і груп приголосних
3. Vyjmenovaná slova

1. Чергування коротких і довгих голосних

Особливістю звукової системи чеської мови є чергування коротких і довгих голосних в межах однієї морфеми. Чергування в сучасній чеській мові можуть бути *кількісними* - в межах однієї і тієї ж морфеми чергуються однакові за якістю голосні, що відрізняються лише короткістю і довготою:

a/á: dal - dát; bral - brát; hlas - hlásek;

e/é: nesu - nést; veze - vézt; chleba - chléb;

i (y) í (ý): list - lístek; pil - pít; byl - být; mýt - myjí;

якісно-кількісними – голосні, що чергуються, відрізняються не тільки короткістю і довготою, але і різною якістю:

ů/o/: stůl – stolu; sůl - soli; můj - moje; slůvko - slovo;

ou /u: moucha - miška; kouřit - nekuř; holoubek - holub;

e(ě)/i: sněhu - sněh; věřit - víra; květina - kvítek ; řekl - říci

Чергування голосних у сучасній чеській мові носить морфологічний характер, характеризує різні словотвірні, словозмінні категорії, а також різні форми одних і тих же слів.

Крім зазначених чергувань довгих і коротких голосних, *є ряди голосних, що чергуються.*

Ряди голосних, що чергуються:

a/á/e/í: řada - řád - ředitel - řídit;

o/í/ů: slovo - slovíčko – slůvko;

ě/á/í: devět - devátý – devíti и др.

2. Чергування приголосних і груп приголосних

У чеській мові дуже поширене чергування приголосних і груп приголосних в одній і тій же морфемі. Деякі з цих чергувань представлені в українській мові та інших слов'янських мовах. У сучасній чеській мові історично обумовлені чергування приголосних та груп приголосних мають характер морфологічних чергувань. Вони виникають при утворенні різних граматичних форм, а також у багатьох випадках при словотворі.

Чергування приголосних:

k/č/c: ruka - ručka – ruce; peku - pečeš - peci; lehkο - lehčěji - lehce;

h/z/ž: noha - noze - nožka; struha - ve struze – stružka;

g/ž/z: filolog - filoložka - (o) filoložích; Olga - Olžin - Olze;

ch/š: hoch - hoši; moucha - mouše; ticho - tiše; hluchý - hluší;

t'/c: zaplatit - zaplacený; vrátit - vrácený;

d'/z: probudit - probouzet; chodit - přicházet;

s/š: česat - češu; nosit - přinášet;

z/ž: mazat - mažu; vozit - přivážet;

r/ř: sestra - sestře; bratr - bratři.

Чергування груп приголосних:

ck/čt': anglický - angličtí; německý - němečtí; praktický - praktičtější;

sk/št': ruský-ruští; otisknout - otištěný;

st'/št': pustit - puštěný; čistit - vyčištěný;

zd'/žd': jezdit-odjíždět;

sl/šl: myslet - myšlenka.

3. Vyjmenovaná slova.

У чеській мові **ž, š, č, ř, c, j, d', t', ň** - постійно м'які, після них пишеться **i**,

í:

j: jitro, jih

ň: nitka, nikdo

t': tisk, ticho

d': dítě, hodina

ž: žít, židle

č: čistý, číslo

š: šít, šiška

ř: říkat, vařit

c: cíl, cizí.

Звуки **h, ch, k, r, d, t, n** - постійно тверді, після них пишеться **u, ú:**

h: drahý, hýbat

k: velký, kytara

ch: suchý, chyba

r: ryba, dobrý

n: nýt, krásný

t: ty, prostý

d: dýha, dýka

Вияток становлять запозичені слова: *kilo, gigant, chirurg, kino* и др.

Звуки **b, f, l, m, p, s, v, z** - "правописно подвійні", після них можливе написання як **i, í**, так і **u, ú**.

В основах питомо чеських слів та їх похідних пишеться тверде **u, ú**.

Це такі слова - (*vyjmenovaná slova*):

після b: by, být, bydlet, obyvatel, byt; příbytek, nábytek, dobytek; obyčej, bystrý, bylina; kobyła, býkPřibyslav;

після l: slyšet, mlýn, blýskat se; polykat, plynout, plýtvat; vzlykat, lysý, lýtko; lýko lyže, pelyňek, plyš ; (plyn, , slynout,; plytký, vlys, Lysolaje, Volyně);

після m: my, mýt, myslet, mýlit se; hmyz, myš, hlemýžd' ; mýtit; zamykat, smýkat; dmýchat; chmýří, nachomýtnout se, Litomyšl; (mýto, mykat, vymykat se, přimykati se, mys);

після p: pýcha, pytel, pysk; netopýr, slepýš, pyl; kopyto, klopýtati, třpytiti se; zpytovat, pykat, pýr, pýřit se, čepýřit se, (Spytihněv, pýří);

після s: syn, sytý, sýr; syrový, sychravý, usychati (i usýchati), sýkora, sýček, sysel, syčet, sypati; (syrý);

після v: слова с приставкой vy-, vý- : vybrati, výběr i наступні слова: vy, vysoký, výt; výskati, zvykati, žvýkati; , vydra, výr, vyžle, povyk, výheň; (vyza, cavyky, vykati, Vyškov);

після z: brzy, jazyk, nazývat se, Ruzyně.

ОСНОВИ ЧЕСЬКОГО ПРАВОПИСУ

1. Принципи чеського правопису
2. Вживання великої літери
3. Вимова і правопис запозичених слів
4. *Pravopis velkých a malých písmen*

1. Принципи чеського правопису

Чеський правопис базується на принципах:

- фонетичному - звуки, що вимовляються, точно відтворюються: *večer, voda, dráha, sloužit, krásna.*

- морфологічному - в чеській орфографії зберігається написання дзвінких приголосних там, де замість них вимовляються глухі приголосні, і навпаки, а також написання груп приголосних, які у вимові зливаються в один звук:

dub [dup],

vůz [vūs],

svatba [svadba],

dětsky [d'eckī].

- за традиційним принципом правопису використовуються літери для позначення довгого [ū] : **ú** и **ů**, що позначали раніше різні за своїм походженням звуки.

Літера **ú** пишеться на початку слова і після прийменників:

úkol,

neúroda,

únava;

буква **ů** - в середині і наприкінці слова:

dům, vůz, domů, dolů.

Звук [i] також за традиційним принципом передається двома літерами: *i, y*, а [i̯] - *í, ý*, раніше цим двом буквам відповідали різні звуки.

bíl бив і *byl* був,

bít бити і *být* бути.

У сучасній чеській мові після *h, k, ch, r* завжди пишеться *y, ý*:

h: *hymna, drahý*,

k: *velký*,

ch: *chyba, suchý, hluchý*,

r: *ryba*.

Після *j, ž, č, š, ř, c* пишеться тільки *i, í*:

j: *jídlo*,

ž: *žít*,

č: *čisto*,

š: *šít*,

ř: *říkat*,

Після приголосних *n, t, d, m, p, v, f, b, s, z, l* ("правописно подвійних") можливе написання як *i, í*, так і *y, ý*: *nyní, ty, ti, dým, divat se*.

2. Вживання великої літери

1. Однослівні власні імена пишуться з великої літери:

Jan, Jiří, Praha, Vltava, Česko, Rusko, Polsko, Francie, Ukrajina, Evropa.

2. У власних іменах з кілька слів з великої пишеться тільки перше слово: *Česká republika, Spojené státy americké, Národní divadlo, Tichý oceán, Organizace spojených národů*.

3. У географічних назвах, що складаються з кількох слів, всі слова пишуться з великої літери:

Hora Svatého Šebestiána, Karlovy Vary, Nové Město na Moravě, Malá Strana.

4. З великої букви пишуться назви національностей, народностей, племен, регіональні назви: *Čech, Bělorus, Ukrajinec, Slovák, Evropan, Pražan, Hanák, Podskalák*.

5. В офіційних назвах установ, політичних та громадських організацій, університетів, підприємств із великої літери пишеться лише перше слово: *Poslanecká sněmovna, Akademie věd ČR, Česká národní rada, Kancelář prezidenta republiky, Ústav zdravotní výchovy, Karlova univerzita, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* та ін..

6. У назвах історичних подій, періодів, свят, фестивалів з великої літери пишеться тільки перше слово: *Velká francouzská revoluce, Pražské povstání, Nový rok, Štědrý den, Mezinárodní festival Pražské jaro*.

7. У назвах книг, журналів, художніх творів, працях у галузі мистецтва тощо з великої літери пишеться тільки перше слово: *Smetanova Prodaná nevěsta, Pravidla českého pravopisu, Hudební rozhledy, Zemědělské noviny* и др.

На відміну від української, назви в лапки не беруться.

3. Вимова і правопис запозичених слів

У запозичених словах у чеській мові спостерігається інше співвідношення між вимовою та правописом, ніж у власне чеських словах:

а) приголосні **d, t, n** перед **i** у запозичених словах вимовляються твердо, тобто як **[dy], [ty], [ny]**:

[dy]: diktát [*dyktāt*], diplom [*dyplom*], diář [*dyjář*];

[ty]: politika [*polityka*], kritika [*krityka*], poetika [*poetyka*];

[ny]: organizace [*organyzace*], univerzita [*unyverzita*], technika [*technyka*];

б) вимовляється, але не завжди позначається довгота в словах, наприклад: aktiv вимовляється як [*aktīf*], kultura [*kultūra*], literatura [*literatūra*].

в) у позиції між двома приголосними, перед сонорними приголосними *r, l, m, n* та після них *s* вимовляється то як [z], то як [s]. Як [z] воно вимовляється в словах із суфіксом **-ismus**: *komunismus, socialismus, romantismus, idealismus, modernismus*.

У деяких словах пишеться і вимовляється тільки *s*: *diskuse, agrese, disertace, režisér, personál, chaos - chaosu*.

г) **x** у запозичених словах зазвичай вимовляється як [ks]:

exkurze [ekskurze],

expedice [ekspedice],

text [tekst],

textil [tekstil],

exponát [eksponát],

expanze [ekspanse].

Перед голосними та приголосним **h** може з'являтися вимова [gz]:

exemplář [egzemplářš],

exotický [egzotický],

existence [egzistence];

д)) у словах, що мають поєднання *i + голосний (ia, ie, io, iu)*, у вимові між цими голосними з'являється звук [j]:

fialka [fijalka],

historie [historije],

rádio [rādyjo],

dialekt [dijalekt],

Marie [marije],

studium [studijum],

biologie [bijologije];

e) правопис власних імен і географічних назв залежить від того, з якої мови запозичене слово. Власні імена та географічні назви, взяті з мов, що не користуються латинською графікою, транслітеруються та передаються засобами чеської графіки: *Čajkovskij, Nizámi, Užhorod, Sevastopol, Pakistan, Singapur, Peking, Ulánbátar*.

Якщо ж ім'я або назва, взята з мови з латинською графікою, то, як правило, зберігається первісне написання, що нерідко не збігається з вимовою: *Bordeaux [bordō], Shakespeare [šejkspīr], Chicago [šikāgo], Loira [loāra]*.

Однак найбільш поширені імена та відомі географічні назви чехізовані: *Londýn, Řím, Paříž, Benátky, Drážďany, Lipsko*.

4. Pravopis velkých a malých písmen

4.1. Vlastní jména. Jména živých bytostí

Vlastní jména osob a zvířat i jejich přídomky, přezdívký a přívlastky se vždy píší s velkým počátečním písmenem,

např. Anna Marie Nováková, Marie Terezie, (pes) Rex, (kocour) Mourek, Anežka Česká, Richard Lví srdce, Ladislav (zvaný) Pohrobek, Karel Čtvrtý, Kateřina Veliká.

Totéž platí i pro jména pohádkových a mytologických postav, knižních a filmových hrdinů, přičemž obecná jména se obvykle píší s malým písmenem, *např. kocour Mikeš, motýl Emanuel, Popelka, děd Vševěd, kačer Donald, Červená karkulka (karkulka = čepec), Rozum, Závist, Robin Hood, Zeus, Herkules apod.*

Ve spojení, která obsahují obecné a přídavné jméno a jako celek se považují za vlastní jméno, se velké písmeno obvykle píše u prvního z nich: *Panna orleánska, Mistr sázavský, Sázavský mistr, Lotosový květ, Sedící býk.*

Přívlastek *svátý* před jménem píšeme malým písmenem, *např.*

svátý Jan, také kostel sv. Jana.

Vlastní jména osob a zvířat i jejich přídomky, přezdívky a přívlastky se vždy píší s velkým počátečním písmenem, např.

Anna Marie Nováková, Marie Terezie, (pes) Rex, (kocour) Mourek, Anežka Česká, Richard Lví srdce, Ladislav (zvaný) Pohrobek, Karel Čtvrtý, Kateřina Veliká.

Totéž platí i pro jména pohádkových a mytologických postav, knižních a filmových hrdinů, přičemž obecná jména se obvykle píší s malým písmenem, např. *kocour Mikeš, motýl Emanuel, Popelka, děd Vševěd, kačer Donald, Červená karkulka (karkulka = čepec), Rozum, Závist, Robin Hood, Zeus, Herkules apod.*

Ve spojení, která obsahují obecné a přídavné jméno a jako celek se považují za vlastní jméno, se velké písmeno obvykle píše u prvního z nich:

Panna orleánská, Mistr sázavský, Sázavský mistr, Lotosový kvet, Sedící býk.
U cizích jmen se způsob psaní řídí výchozím jazykem: Leonardo da Vinci, Leonardo DiCaprio, Jean-Claude Van Damme.

4.2. Tituly, oslovení a povolání

se až na výjimky píší s malým písmenem: *slečna Dvořáková, inženýr Peterka, profesor Kadlec, ale Excellence, Jeho Magnificence* apod.

Zkratky titulů se až na výjimky píší s velkým počátečním písmenem: **Ing.** *Petráček. Mgr. Bláhová, Bc. Zkoumal, ale např. doc. Konvičková, prof. Malý.*

4.3. Vlastní jména. Názvy ulic

Označujeme-li veřejné prostranství, píšeme výrazy ulice, třída, náměstí, nábřeží, sady, alej apod. vždy malým písmenem, ať stojí na první či druhé pozici. Např.

Národní třída, Nerudova ulice, náměstí Míru, Rašínovo nábřeží, třída Kapitána Jaroše, Riegrovy sady, Novodvorská alej

Víceslovné názvy:

- předložka + podstatné jméno - píšeme obojí s velkým písmenem, např. *ulice Nad Řekou, ulice Mezi Mosty;*

- předložka + přídavné jméno + podstatné jméno - píšeme předložku a přídavné jméno s velkým počátečním písmenem, podstatné jméno většinou malým písmenem, např.

ulice Za Žižkovskou vozovnou, ulice U Božích bojovníků;

- vlastní jména - pokud je v názvu vlastní jméno, píšeme toto jméno vždy s velkým písmenem, např. *třída Kapitána Jaroše, ulice Karla Jaromíra Erbena*
- názvy začínající číslovkou -
- pokud název začíná na číslovku, která je psána číslicí, píšeme v následujícím slově malé písmeno, např. *ulice 28. října.*
- začíná-li název číslovkou psanou slovem, píšeme ji s velkým písmenem, např. *ulice Sedmnáctého listopadu.*
- obecné podstatné jméno + vlastní jméno ve 2. p. - píšeme velká písmena, např. *ulice Bratří Čapků.*

4.4. Vlastní jména. Přírodní celky, pohoří a vodní plochy

Vlastní názvy pohoří, hor, ostrovů, nížin, jeskyň, vodních ploch atd. se píší s velkým počátečním písmenem v prvním slově názvu. Následující slova v názvu se píší s velkým počátečním písmenem pouze v případě, že jde o vlastní jména. Např.

Sněžka, Jizerské hory, Českomoravská vrchovina, jezero Bajkal, Krkonošský národní park, Alpy.

Ve spojeních jako *národní park Šumava* nebo *chráněná krajinná oblast Třeboňsko* považujeme typ oblasti za obecné označení, proto by se měl psát s malým počátečním písmenem.

Přídavná jména odvozená od názvů měst, pohoří apod. se píší s malými počátečními písmeny.

Např. *alpské údolí, krkonošské jídlo.* Avšak pozor - pokud toto slovo vystupuje jako první slovo ve vlastním názvu, píše se s velkým písmenem.

Např. *Krkonošský národní park.* Taktéž pokud jde o obyvatele, např. *Ostravan.*

Světové strany se píší s malým písmenem.

4. 5. Vlastní jména. Města a regiony

Vlastní názvy měst, obcí a městských částí se píší s velkými počátečními písmeny ve všech slovech názvu kromě předložek Např. *Pardubice, Hradec Králové, Jablonec nad Nisou, městská část Horní Počernice, Malá Strana.*

Přídavná jména odvozená od měst a obcí se píší s malými počátečními písmeny.

Např. *chodovské parky, pražské památky.*

Obyvatelé měst a obcí a jejich částí se

píší s velkým počátečním písmenem. Např. *Malostranští.* Pozor však na přídavné jméno, např. *malostranští obchodníci*

Oficiální názvy krajů píšeme s velkým písmenem u přídavného jména, např. *Středočeský kraj i kraj Středočeský.* Výjimku tvoří *Kraj Vysočina*, kde je slovo *kraj* součástí názvu, a hlavní město Praha, kde s velkým písmenem píšeme pouze slovo *Praha*. Neoficiální názvy píšeme s malým písmenem, např. *jižní Morava.*

Regiony, např. *Domažlicko, Ústecko* atd.,

ВІПРАВИ

CVIČENÍ

Cvičení 1. Přečtěte a podtrhněte dlouhé a krátké samohlásky:

- dát – dal, stár – starý, zdráva – zdravá, obláček – oblak, hrách – hrachu, pláč – plač, mráz – mrazu, hlásek – hlas, kráva – krav, jáma – jam, žába – žab, vrána – vran, západ – zapadat, nákup – nakoupit, žák – žačka;
- chléb – chleba, vézt – vezu, témě – temene, déle – delší, lépe – lepší, jméno – jmen, péro – per, léto – let, nést – nesu, vést – vedu, plést – pletu;

- síla – silný, šíře – široký, píšu – piš, cítit – cit, slíbit – slib, pit – pil, lístek – list, žíla – žilou, lípa – lip, chvíle – chvíl, žít – žiji, bít – bil, mýt – myl, být – byl, výrostek – vyrostlý, výraz – vyrazit, výmluva – vymluvit, sýpka – sypký;
- dům – domu, sůl – soli, kůň – koně, tvůj – tvoje, lůžko – lože, růst – rostu, můstek – most, otcův – otcova, průlom – prolomit, půjdu – pojď, můžeš – mohu, stůňu – stonat, nůž – nože, dvůr – dvoře, důl – dole, hůl – holi, vůz – voze;
- kousek – kus, soudek – sud, moucha – much, padnout – padnutí, smlouva – smluvní, houba – hub, kouřit – nekuř, soudit – sud', koupit – nákup, holoubek – holub, minout – minul, úklid – uklidit, úcta – uctít, účes – učesat, účinek – učinit, úchvatný – uchvatitel, trub – trouba, ústup – ustoupit, zub –zoubek, doubek – dub, kroužek – kruh;
- tíže – těžký, desítka – deset, kvítek – květ, vítr – větru, víra – věrný, míra – měřit, hlídka – hledět, říčka – řeka, pospíšit – pospěš, vybíhat – běh, bílý – bělostný, zajíc – zaječí.

Cvičení 2. Přečtěte a podtrhněte souhláskové alternace:

- ruka - ruce - ručka, peku - pečeš - péci, lehko - lehčeji - lehce, oko - oči, otec - otče, vlk -vlček - vlci, uteku - uteču - utéci, pták - ptačí - ptáci, vysoký - vysočina - vysocí, řeka - říčka - řece;
- pstruh - pstruzi, drahý - dráže - draze, mohu - můžeš-pomoz, kniha - knižní - knize, struha – ve struze - stružka;
- filolog - filoložka - filolozích, pedagog - pedagogích, dialog - dialozích, Olga - Olžin - Olze;
- macecha - maceše, hoch - hoši, Kazach - Kazaši, hluchý - hluší, ticho - tiše, plachý - plaše, dýchat - dýšu, moucha - mouše, suchý - sušit;
- platit - zaplacen, vrátit - vrácen, chytit - chycen, ztratit - ztracen, svítit - svíce, nutit - nucen, chytit - chycen;
- ohradit - ohrazen, probudit - probuzen, usadit - usazen, soudili - odsouzen, tvrdý - tvrz, chodit - chůze, snadno - snáze, hodit - hozen;
- nosit - nůše, česat - češu, prosit - prošení, psát - píšu, nosit - nošen;

- sestra - sestře, bratr - bratři, víra - víře, shora - nahore, dobrý - dobří;
- německý - němečtí, anglický - angličtí, prakticky - praktičtěji, tragicky - tragičtěji;
- český - čeští, ruský - ruští, lidsky - lidštěji, přátelsky - přátelštěji;
- pustit - pouštět, čistit - čištění, pojistit – pojištění, pustit - puštěn;
- myslit - myšlenka.

Cvičení 3. Přečtěte následující slova. Nezapomínejte na stejnou výslovnost orfografického i-y, í-ý:

dobýt, rozbít, umýt, nemít, víno, sýry, síra, nazývat, zívát; nový, známý, krásný, starý, dobrý, chytrý, bystrý, vysoký; prosím, nosím, vozím, kazím, nevím, umím, topím.

Cvičení 4. Přečtěte následující slovní spojení:

nový byt, starý dům, chutný sýr, krásný typ, dobrý výkon, drobný písek; dobré pivo, staré víno, známé místo, drobné síto, suché seno, moskevské metro, výborné pero; nové byty, staré domy, krásné typy, drobné kusy, dobré výkony.

Cvičení 5. Doplněte i/í nebo y/ý:

Čas pl_ne jako voda, přib_la nám práce, vodní v_r, nový pl_noměr, l_ška
 B_strouška, nevzl_kej, ml_nek na kávu, čaj z pel_ňku, jaz_kověda, jsem v_těž,
 s_rovátka, had s_čí, nesm_š zapom_nat úkoly, potrav_na, pozor na s_rky, žloutek a
 b_lek, spěšná zás_lka, V_šehrad, v_soké z_sky, žv_kám žv_kačku, v_tání občánek,
 mokrá jako m_š, nepl_tvej potrav_nami, pomalý jako hlem_žd', špatně pol_kám, v
 dále se bl_ská, lehoučký jako chm_ří, budu m_t narozeniny, kom_ník čistí kom_ny,
 b_la rozumná.

Cvičení 6. Doplněte i/í nebo y/ý:

Praha - Ruz_ně, nádherná v_la, lesní v_la, telev_zní v_s_lač, pol_kač ohně, pob_li
 jsme v Tatrách pár dní, b_ograf je kino, l_šaj smrtihlav, vl_dný ml_nář, kl_nové

písmo, cizí jaz_ky, v_dří kožešina, lichokop_tník, s_rová zelenina, us_chající větev, Nezam_sl a Křesom_sl, vlak m_vá zpoždění, můžeme se m_lit, m_lná zpráva, Ol_na nesl_šela v_ra, l_ska je vodní pták, l_pa je národní strom, v_díme dop_s, zazp_vej mi p_sničku, L_dka je sm_šek, skála v_b_hala do jez_rka, prohl_žel si sb_rku známek, prom_nout trest, roz_nka v l_vanci, vraťte se brz_čko, klop_tal domů, jez_nky a Smol_ček, cizojaz_čný rozhovor.

Cvičení 7. Přečtěte následující slova:

- minimum, kvantita, univerzita, politika, organizace, technika, dikce, dirigent, titulní, difference, kritika, matematika, botanika, aktivní, didaktika, lokomotiva, nikotin, diktát, estetika, kolektivní, nihilismus;
- lexikografie, text, exteriér, exkurze, expedice, expanze, expert, exploze, extrém, experiment, expres, index, luxus, praxe, reflex, syntax, axióm, flexe, boxovat, fixovat, exministr; exotický, existence, exhumace, exemplář, exil, exhibice;
- teorie, mytologie, fialka, rádio, unie, historie, fantazie, dialekt, dieta, siesta, triumf, diagram, fialový, triolet, idiot, ironie, stipendium, premiéra, triviální, trivium;
- poučit se z neúspěchu, Daniel Ouředník, pneumokokové nákazy, naučit se empatii, neutrální pole, padoucnice, automobilový závod, uondán cestou, deoxyribonukleová kyselina, zaokrouhlený výsledek, poukázka do supermarketu, nouzový východ, pravoúhlý trojúhelník;

Cvičení 8. Přečtěte slovní spojení. Zaměřte se na správnou kvantitu samohlásek ve slovech přejatých:

Evropská unie, schvalovací procedura, rozpočtové provizorium, strukturální fondy, finanční struktury, samá pozitiva, nová sezóna, olympijské hry, wimbledonská šampionka, zdravotní tematika, milionové úniky, propagační brožura, schematický přístup, masivní záruky státu, všechna aktiva a pasiva, transgresivní konstrukce, leitmotiv, plynný chlor, odborné symposium, fungující ofenziva, davová hysterie.

Cvičení 9. Doplněte malé, nebo velké písmeno:

(K/k)arel (Č/č)tvrtý, (L/l)adislav (P/p)ohrobek, (M/m)uslimové, (Č/č)eští, (M/m)ongol, (F/f)rantiškán, (P/p)etr (V/v)eliký, (P/p)anovnický rod (P/p)řemyslovců, (I/i)ndián, (V/v)edoucí katedry, (D/d)oc. (MUDR./mudr.) Jan Nový, (csc./CSC.), (J/j)ížní (E/e)vropa, (S/s)ever, (L/l)atinská (A/a)merika, (H/h)orní (S/s)lezsko, (Č/č)eský (R/r)áj, (Č/č)eská (R/r)epublika, (D/d)ivoký (Z/z)ápad, (Č/č)ertovo (J/j)e zero, (M/m)oře (J/j)aderské, (D/d)olní (V/v)ltava, (Ř/ř)eka (S/s)vatého (V/v)avřince, (S/s)kalnaté (P/p)leso, (U/u)lice (N/n)a (K/k)rálovských (V/v)inohradech.

Cvičení 10. Doplněte malé, nebo velké písmeno:

(U/u)lice (S/s)edmnáctého (L/l)istopadu, (H/h)lavní (T/t)řída, (S/s)ady (K/k)omenského, (N/n)áměstí (N/n)a (S/s)tráži, (P/p)arlament (Č/č)eské (R/r)epubliky, (V/v)láda ČR, (R/r)ada (M/m)ěsta Ostravy, (R/r)estaurace (U/u) (F/f)leků, (P/p)lzeňská (U/u)niverzita, (K/k)atedra (Č/č)eského (J/j)azyka (F/f)ilozofické (F/f)akulty (M/m)asarykovy (U/u)niverzity, (Z/z)ákladní (Š/š)kola v Brně.

Cvičení 11. Doplněte malé, nebo velké písmeno:

(Č/č)eská (H/h)ymna (K/k)de (D/d)omov můj, (L/l)egenda o (S/s)vátem Prokopu, (J/j)anáčkův (M/m)áj, (J/j)azykovědný (Č/č)asopis (N/n)aše (Ř/ř)eč, (V/v)lak (O/o)stravan, (N/n)ový (A/a)utomobil (Š/š)kola, (P/p)lzeňský (P/p)ilsner (U/u)rquell, (P/p)ražské (P/p)ovstání, (D/d)ruhá (S/s)větová (V/v)álka, (T/t)řicetiletá válka, (M/m)ezinárodní hudební festival (P/p)ražské jaro, (V/v)elký (P/p)átek, (D/d)en (M/m)atek, (V/v)ánoce, (A/a)dvent, (B/b)oží (H/h)od (V/v)ánoční.

TESTY. PRAVOPIS

1. Doplníte malé, nebo velké písmeno:

(K/k)arel (Č/č)tvrť,

(L/l)sdislav (P/p)ohrobek,

(M/m)uslimové,

(Č/č)eští,

(M/m)ongol.

2. Doplníte malé, nebo velké písmeno:

(F/f)rantiškán,

(P/p)etr (V/v)elký,

(P/p)anovnický rod (P/p)řemyslovců,

(I/i)ndián,

(V/v)edoucí katedry.

3. Doplníte malé, nebo velké písmeno:

(D/d)oc. (MUDR. /mudr.)

Jan Nový,

(csc./CSC.),

(J/j)ížní (E/e)vropa,

(S/s)ever.

4. Doplníte malé, nebo velké písmeno:

(L/l)atinská (A/a)merika,

(H/h)orní (S/s)lezsko,

(Č/č)eský (R/r)áj,

(Č/č)eská (R/r)epublika,

(D/d)ivoký (Z/z)ápad.

5. Doplníte malé, nebo velké písmeno:

(Č/č)ertovo (J/j)azero,
(M/m)oře (J/j)adranské,
(D/d)olní (V/v)ltava,
(Ř/ř)eka (S/s)vatého (V/v)avřince,
(S/s)kalnaté (P/p)leso.

6. Doplněte malé, nebo velké písmeno:

(U/u)lice (N/n)a (K/k)rálovských (V/v)inohradech,
(U/u)lice (S/s)edmnáctého (L/l)istopadu,
(T/t)řída (H/h)lavní,
(S/s)ady (K/k)omenského,
(N/n)áměstí (N/n)a (S/s)tráží,

7. Doplněte malé, nebo velké písmeno:

(P/p)arlament (Č/č)eské (R/r)epubliky,
(V/v)láda ČR,
(R/r)ada (M/m)ěsta Ostravy,
(R/r)estaurace (U/u) (F/f)leku,
(P/p)lzeňská (U/u)niverzita,

8. Doplněte malé, nebo velké písmeno:

(K/k)atedra (Č/č)eského (J/j)azyka (F/f)ilozofické (F/f)akulty (M/m)asarykovy
(U/u)niverzity,
(Z/z)ákladní (Š/š)kola v Brně,
(Č/č)eská (H/h)ymna (K/k)de (D/d)omov můj,
(L/l)egenda o (S/s)vátem Prokopu,

9. Doplněte malé, nebo velké písmeno:

(J/j)anáčkův (M/m)áj,
(J/j)azykovědný (Č/č)asopis (N/n)aše (Ř/ř)eč,
(V/v)lak (O/o)stravan,
(N/n)ový (A/a)utomobil (Š/š)kola,
(P/p)lzeňský (P/p)ilsner (U/u)rquell,

10. Doplněte malé, nebo velké písmeno:

(P/p)ražské (P/p)ovstání,

(D/d)ruhá (S/s)ětová (V/v)álka,

(T/t)řicetiletá válka,

(M/m)ezinárodní hudební festival (P/p)ražské jaro,

(V/v)elký (P/p)átek,

11. Doplňte malé, nebo velké písmeno:

(D/d)en (M/m)atek,

(V/v)ánoce, (A/a)dvent,

(B/b)oží (H/h)od (V/v)ánoční.

N (n)ový R(r)ok,

Š(š)tědrý D(d)en.

12. Doplň správně s, z, vz

_kazit zábavu

z

s

vz

14. Doplňte správně s, z, vz

_hromáždění lidí

z

s

vz

15. Doplňte správně s, z, vz

_trávení času

z

s

vz

16. Doplňte správně s, z, vz

_růst cen

Z

S

VZ

17. Doplňte správně s, z, vz

kytička _vadla

Z

S

VZ

18. Doplňte správně s, z, vz

pomeranč _padl

Z

S

VZ

19. Doplňte správně s, z, vz

krásné _pomínky

Z

S

VZ

20. Doplňte správně s, z, vz

buchta _tvrdla

Z

S

VZ

21. Doplňte správně s, z, vz

dobrý _pěvák

z

s

vz

22. Co nepatří do vyjmenovaných slov po "P"?

pytel

pysk

pyl

kopyto

pryž

23. Co nepatří do vyjmenovaných slov po "M"?

hmyz

myš

mýtné

nachomýtnout se

smýkat

24. Co nepatří do vyjmenovaných slov po "S"?

sýr

sychravý

sýkora

sypat

syn

25. Co nepatří do vyjmenovaných slov po "B"?

být

bylina

býk

zbytek

obyčej

26. Co nepatří do vyjmenovaných slov po "Z"?

jazyk

zvyk

Ruzyně

bzry

nazývat

28. Co nepatří do vyjmenovaných slov po "L"?

polykat

mlýn

lýko

lyže

Lysice

29. Doplňte správně do názvu

_eské _udějovice

České budějovice

české budějovice

české Budějovice

České Budějovice

30. Doplňte správně do názvu

_everní _echy

severní čechy

Severní čechy

severní čechy

severní Čechy

31 .Doplňte správně do názvu

_everní _merika

Severní Amerika

severní amerika

Severní amerika

severní Amerika

32. Doplňte správně do názvu

_lomoucký _raj

olomoucký kraj

Olomoucký kraj

Olomoucký Kraj

olomoucký Kraj

33. Doplňte správně do názvu

_eka _abe

řeka labe

řeka Labe

Řeka Labe

Řeka labe

34. Doplňte správně do názvu

_mije _becná

zmije obecná

zmije Obecná

Zmije obecná

Zmije Obecná

35. Doplňte správně do názvu

_ostel _vatého _íta

kostel svatého víta

Kostel Svatého víta

Kostel svatého Víta

kostel svatého Víta

36. Doplňte správně do názvu

_iří __oděbrad

Jiří z Poděbrad

jiří Z poděbrad

Jiří Z Poděbrad

Jiří z poděbrad

37. Doplňte správně do názvu

_elký _ůz

Velký Vůz

Velký vůz

velký Vůz

velký vůz

38. Doplňte Velká/Malá písmena

Známy slovník profesorův _áši a _rávníčka byl ještě v prodeji.

V,T

v, t

V, t

v,

T

39. Doplňte Velká/Malá písmena

Hodně _ražanů navštívilo _anečkovu výstavu obrazů.

p, J

P, J

P, j

p, j

40. Doplňte Velká/Malá písmena

Textil a bižuterii prodávají na světových trzích _iberečtí a _ablonečtí.

L, J

l, j

L, j

l, J

41. Doplňte Velká/Malá písmena

Nedělej ze sebe _vejka.

š

Š

42. Doplňte Velká/Malá písmena

Zápas prohráli _partáné.

S

s

43. Doplňte Velká/Malá písmena

Jména měst, u nichž bojoval _an _ižka __rocnova, vešla do dějin.

J, Ž, Z, T

J, ž, z, T

J, Ž, z, T

j, Ž, Z, T

44. Doplňte Velká/Malá písmena

Koupili si novou chatu v _okytnici _ _izerou.

R, N, J

R, n, J

r, n, J

R, n, j

45. Doplňte Velká/Malá písmena

Přátelé mi ukazovali svítící _rion a _elký _ůz.

O, V, V

o, V, V

O, V, v

O, v, V

46. Doplňte Velká/Malá písmena

Volil _časnkou _emokratickou stranu.

o,d

o, D

O,d

O,D

47. Doplňte Velká/Malá písmena

Oslavovali _ilvestra a příchod _ového roku na chatě.

S, N

S, n

s, n

s, N

48. Doplňte Velká/Malá písmena

Jak trávíš _ánoce a _elikonoce?

v, v

V, v

v, V

V, V

49. Vyber vždy ten řádek, ve kterém je celý text napsán správně

Děťátko mávalo svýma baculatými ručičkama.

Děťátko mávalo svými baculatými ručičkama.

Děťátko mávalo svými baculatými ručičkami.

Děťátko mávalo svýma baculatýma ručičkama.

50. Doplňte Velká/Malá písmena

Mám kamarádku v _ižních _echách.

J Č

j Č

j č

J č

51. Doplňte Velká/Malá písmena

Dokážeš vyjmenovat státy _třední _meriky?

s, A

S, A

s, a

S, a

52. Doplňte Velká/Malá písmena

*_liška _řemyslovna, poslední z rodu _řemyslovců, si vzala za manžela _ana
_ucemburského.*

E, P, P, J, L

E, P, p, J, L

E, p, p, J, L

E, P, P, J, l

53. Doplňte Velká/Malá písmena

Koupali jsme se v _udém _oři.

R, M

r, M

R, m

r,m

54. Doplňte Velká/Malá písmena

*V _iráskově _emnu se dočítáme o tom, jak byly protestantské _echy násilně
rekatolizovány.*

j, t, č

J, t, č

J, T, Č

J, T, č

55. Doplňte Velká/Malá písmena

Přečtla jsem si _lesk, _ladý _vět a _idové _oviny.

b, M, S, l, n

B, M, s, L, n

B, m, s, l, n

b, M, S, L, N

DOPORUČENÁ LITERATURA

1. Akademický slovník cizích slov. Academia. Praha 1995.
2. Balhar J. a kol.: Český jazykový atlas. Díl. 4. Academia. Praha, 2002.
3. Čechová M. a kol. Čeština - řeč a jazyk. 2., přepracované vydání ISV : Praha 2000.
4. Havránek B., Jedlička A. Stručná mluvnice česká. 25. podstatně přepracované vydání Fortuna, Praha 1996.
5. Horálek K. Fonologie. In Petr, J. a kol: Mluvnice češtiny I. Academia : Praha 1986, s. 107-163.
6. Krčmová M.: Fonetika a fonologie. Zvuková stavba českého jazyka. MU. Brno 1990.
7. Krčmová M.: Fonetika a fonologie. In: Karlík P., Nekula M., a Rusínová Z. (Eds.): Příruční mluvnice češtiny. NLN, Praha 1995, 21-64. 2. vyd. 1996.
8. Krčmová M. Proměny mluvené komunikace a vývoj ortoepické normy. In: Gajda, S. (Ed.): Języki słowiańskie 1945-1995. Gramatyka – Leksyka - Odmiany. Materiały międzynarodowej konferencji naukowej; Opole 20.-22. 9. 1995. Uniwersytet Opolski. Opole 1995, s. 119-126.
9. Krčmová M. Kodifikace výslovnosti a jazyková praxe. In: Šrámek, R. (Ed.): Spisovnost a nespisovnost dnes. MU : Brno 1996, s. 103-105.
10. Krčmová M. Dnešní problémy kultury mluveného projevu.

In: Karlík P., a Krčmová M. (Eds.): Jazyk a kultura vyjadřování. Milanu Jelínkovi k pětasedmdesátinám. MU. Brno 1998, s. 107-112.

11. Krčmová M. Nejen lexikum. In: Bosák J. (Ed.): Internacionalizácia v súčasných slovanských jazykoch: za a proti. Veda. Bratislava 1999, s. 38- 44.

12. Palková Z. Fonetika a fonologie češtiny, Karolinum, Praha, 1994.

13. Palková Z. Základní kurz české výslovnosti (pro cizince), SPN Praha, 1989.

14. Pravidla českého pravopisu, Academia, Praha 1983, p. 5

15. Pravidla českého pravopisu z roku 2008, od Lingea z Brna

16. Romportl M. Základy fonetiky, UK Praha, 1985.

17. Internetová jazyková příručka ÚJČ AV ČR

18. FAQ jazykové poradny ÚJČ AV ČR